

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક
માર્ચ ૨૦૦૪

૨૮

કિશોર રાવળ

Kishor Raval

7901 Henry Ave G109
Philadelphia PA 19128
kishor@markis.com
(215) 482 0924

From www.kesuda.com

માનવીનું મન
આદિલ મન્સૂરી

ઈકોનોમી ડ્રાઇવ
મહેન્દ્ર શાહ

Do you have any fresh flowers which last more than a month? You know today is our Anniversary and next month is Valentine's Day and I don't want to spend too much.

પુરુષો એના એજ ને? મહેન્દ્ર શાહ

આપણો તો સિક્કાની જ બે બાજુ સમાન,
પીઠ ફેરવીએ, ઇતાં છૂટાં પડી શકીએ નહીં.
આપણો તો ઢાળ પર ગબડી રહેલા પથરો,
જિંદગીભર આપણે પાછાં વળી શકીએ નહીં.

જવેરચંદ મેધાણી

કોને ગાઉં, ન ગાઉં
અગણિત મહોથી એકને તારવીને

શેખાડમ આબુવાલા

કં તું હસી પડીશ કે કાંતો પછી રીશ
સાંભળજે કાન દેને તું મારી જરી કથા.
અફવાની સામે દિલની દલીલોનું શું ગજું?
કેવી વિચિત્ર વાત હકીકત હરી કથા!

રામનો તું લે સહારો કે છલકતા જામનો
બેદ તેમાં કંઈ નથી છે બેઉ લાચારીનો હલ
ચાલ આદમ જોઈએ એ વાત સાચી છે કે નૈ
સાંભળ્યું છે કે સુરાલય સ્વર્ગ કેરી છે નકલ!
અમૃત ઘાયલ

આંખમાં આંજુ સ્નેહનો સુરમો,
રાતભર સોગઠે રમી તે ગજલ.
ચોતરફ મૌન, મૌનની વચ્ચે
એક તલસાટ કાયમી તે ગજલ

તીવ્ર ઝંખનાના સમ, કાળી વેદનાના સમ
જીવતાં નથી મળતી એ મજા મરી લઉં છું.
યાદ છે કહ્યું 'તું તે સાંભળી જશે કોઈ!'
નામ ત્યારથી તારું બહુ ડરી ડરી લઉં છું.
મનોજ ખંડેરિયા

સમયની તીશી સાંગ પથરને ચીરે
ચીસો પાડે લોહી નીગળની દીવાલો
હવે ક્યાંક ખુલ્લામાં રહેવાને ચાલો
અહીં ચોતરફ છે ઉકળતી દીવાલો .

ગાય તેનાં ગીત

ધ્રુવ ભણ

(ધ્રુવ ભણ તેમની પોતાની શૈલીમાં 'ગમતાંનો ગુલાલ' કરે છે. જુઓ આ પંક્તિઓ તેમની 'ગાય તેનાં ગીત' નામના કાચ્ય સંગ્રહમાંથી. આપણી વહાલી વ્યક્તિઓને આપવાની અમૂલ્ય ભેટ પરવતે એવાં પાણીના મૂલે મળે છે. પાડો દરોડો અને પછી માંડો ગાવા એટલે અનેરો નશો અનુભવશો!)

શબ્દરીનાં બોર કોકિલા રાવળ

રઈસ મણિયાર

એક દરિયો છે આપની અંદર,
એક ખોબો બહાર લઈ આવો.
એક મોસમ સૂકી વિતાવ્યા પછી,
એક લીલોછમ વિચાર લઈ આવો.

તમે ગાયાં આકાશ ભરી પીઠે
તે ગીત કહો મારાં કહેવાય કઈ રીતે?

પીતને તો અવતરણું ઈચ્છાથી હોય છે કે ચાલ જઈ કંઠ મ્હાલીએ
આપણે તે એવડાં તો કેવડાં કે મારું છે ચાલ કહી ગજવામાં કહી ઘાલીએ
જે પ્રેમ કરી પામે તે જીતે
તે ગીત હવે મારાં કહેવાય કઈ રીતે?

અમને અણાઈ હોય સાંપ્રદ્યું કે સાંપડી હો પીડા એવી સહેવાય નહીં
એટલું જ હોય અને એટલાંક હોવાના મથુરાને ગોકુળ કહેવાય નહીં

તમે ગાયાં આકાશ ભરી પીઠે
તે ગીત કહો મારાં કહેવાય કઈ રીતે?

ટોચની ડાણી કદી મૂળને મળે?
કેટલા જનમોજનમનું વેર છે!

આપણે તો કયાં કશું શીખ્યા હતા?
આ બધી તો ઠોકરોની મેર છે!

કોઈ ના જાણી શકે એના ભરમ?
આ જગત જાહૂગરોનું શહેર છે!

એકલો છું, દોસ્ત હું તારા વિના,
માનવી તો આ રહ્યા, ચોમેર છે.

મનોજ સાથે મોજલી ગોઠડી મહેશ ધોળકિયા

પ્રાપ્તિસ્થાન :

પરમ પ્રકાશન
બી ૧૦, અભિપ્રેક કોમ્પ્લેક્સ
તાજેશ્વર તળોટી, વાધાવાડી રોડ
ભાવનગર ૩૬૪ ૦૦૧
મૂલ્ય: અઢણક પણ રૂ. વીસમાં સેલ છે

પાણી વચ્ચે તરસ્યો!
પ્રતીક મહેતા (સ્કારબરો, કેનેડા)

"કેમ છો?" ની પૂછુપરછનો કેર છે
આપણે તો આમ લીલાલહેર છે.

ક્ષાણોને તોડવા બેસું તો વરસનાં વરસ લાગે
ઘડિયાળ જોડવાં બેસું તો વરસનાં વરસ લાગે

કહો તો આ બધાં પ્રતિબિંబ હું હમણા જ ભૂસી દઉ
અરીસો પેખવા બેસું તો વરસના વરસ લાગે

કમળતંતુ સમા આ મૌનને તું તોડમાં નાહક
લલુડી ભૂંકવા બેસું તો વરસના વરસ લાગે

આ સપનું તો બરફનો સંભ છે હમણાં જ ઓગળશે
હું એને ચૂસવાં બેસું તો વરસના વરસ લાગે

મને સફ્રભાગ્ય કે શબ્દો મજ્યા તારે નગર જાવા
સનમ, અહીં ઢૂંઢવા બેસું તો વરસના વરસ લાગે

('મોજકિયાં પ્રતિકાવ્યો' માંથી સાભાર

પ્રાપ્તિસ્થાન: વિરેન ધોળકિયા

'અંજોગ' હરિહર સોસાયટી

રાજકોટ ૩૬૦ ૦૦૧

મૂલ્ય: રૂ. ૩૦

અર્પણા: તમને, જો પુસ્તક

ખરીદીને વાંચતા હો તો!

મફતમાં વાંચનારને દડ:

પુસ્તકની પાંચ નકલની કિમત.)

પડધો
ચંદ્રેશ ટાકોર

મારા જીવનો જ જાણે એ ટૂકડો,
એવી માંડ અઢી વર્ષની
મારી પૌત્રી
આઠસો માઈલના અમારી વચ્ચેના અંતરની પરવા કર્યા વગર,
મને ફોન પર વિનવણી કરે છે:
'પાપા, હીજ કમ તુ માય હોમ!'

એના આમંત્રણની મીઠાશને વાગોળતા
અળજા આંખે, સહજ, મા યાદ આવી ગઈ.
"ક્રી ક્યારે આવશે, દીકરા?"
એવી એની હરંમેશની ખ્વાહેશના વિચારે
મનમાં ગૂંજાવા લાગ્યું: મા જુએ આવતો ...

માના એવા નિસ્વાર્થ સ્નેહનો પડધો, વર્ષો પછી, આજે સાંભળું છું
એની નવી પેઢીની ડાળીનાં,
ઉંડું ઉંડું થતાં,
એક બાળપંખીનાં કાલા કલરવમાં ...

(ઉપરના કાવ્યમાંનો એક ઉદ્દેખ એક કહેતી ઉપરથી આવ્યો છે
મા જુએ આવતો
વહુ જુએ લાવતો)

ઇમેઈલ...
ઉપલ ખાટસુરીઆ

ગોકુળ ગામમાં નવી નવાઈનું કોમ્પ્યુટર
ને રાધા એ લગાવ્યું ઇન્ટરનેટ કનેક્શન
પીયુને મોકલવો છે ઇમેઈલ પણ
મુશ્કી વેલી વેલી થઈ લૂલી પાસવર્ડ
અને લો પાસવર્ડ યાદ કરવા બંધ કરી આંખો,
તો લાગ્યું તરતજ ટેલીપથી કનેક્શન
કાનુંડો ભરી સભામાં થયો ઊભો
લીધુ લેપટોપ ને કર્યો ઇમેઈલ રાધારાણીને
હદ્યથી હદ્ય ઇમેઈલ પહોંચ્યો જાણીને.... ....

હું મારી!
પત્રા નાયક

રોજ સાથે ને સાથે રહેવાનું હોય તો ફાવે નહીં.
હું તો તારી તો છું પણ હું તો મારી પણ છું.
-કોઈ એના ઠશારે નચાવે નહીં.

હું તો ડાળી પર કળી થઈ ઝૂલતી રહું:
મને ફૂલદાની હંમેશાં નાની લાગે,
પળપળનો સાથ ને યુગ્યુગની વાત
મને જુડી અને આસમાની લાગે,
રોજ રોજ ગળપણ ખાવાનું હોય

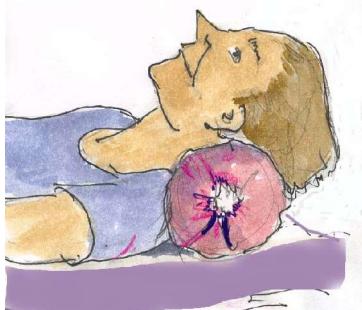
તો એવું સગપણ પણ ફાવે નહીં.
હું તો તારી તો છું પણ હું તો મારી પણ છું.
-કોઈ એના ઈશારે નચાવે નહીં.

વહેતી હવા એ તો પંખી નથી
એને પીજારામાં પૂરી પુરાય નહીં,
ચાંદની રેલાય અને ચાંદની ફેલાય
એને મુડીમાં જાલી શકાય નહીં,
મને બાધવા જશો તો છટકી હું જઈશ
અને બટકી હું જઈશ: મને ફાવે નહીં
હું તો તારી તો છું પણ હું તો મારી પણ છું.
-કોઈ એના ઈશારે નચાવે નહીં.

(તેમના કાવ્યસંગ્રહ 'વિદેશિની'માંથી સાભાર)

ગુજલ

પ્રીતમ લખલાણી

ઢોલિયે પદ્યું મન એકલું જાગે છે
દૂર ક્યાંક કરતાલ મંજારા વાગે છે

ગુજલ તો છે ભલી દીકરી ફીરની
દુવા સિવાય એ ક્યાં કંઈ માગે છે?

જો સાચી કમાલ કલમમાં હશે તો
એકવાર સાંબેલું પણ સૂરમાં વાગે છે.

સુરાલયથી સાકીનો સાદ કાને પડતાં
'પ્રીતમ' હડી કાણું જામ પણ ભાગે છે.

જો વાચા મળે
ઈન્દ્ર ગુહ્યા (ઓરેન્જબર્ગ ન્યૂ યોક)

આ હદ્યના દર્દને વાચા મળે,
આધારતંતુ બે'ક, છો કાચા, મળે.

એક દૃષ્ટિ લઉં કરી બીજી તરફ,
જો સમયના દુર્ગ પર ખાંચા મળે.

જિંદગી સાર્થક થશે એ વાત પર,
એક બે પણ મિત્ર જો સાચા મળે.

સૂર્યના જેવો પ્રવાસી રહું સતત,
શી ફિકર કે સાધનો ટાંચા મળે.

હું ય કવિની ન્યાતમાં જોડાઈ જાઉ,
શબ્દના તૈયાર જો ઢાંચા મળે.

(તેમના સંગ્રહ 'નથી ભરતી, નથી ઓટ'માંથી સાભાર)

મારો મમરો
બોટાં માટલાં અને ખોટાં કાટલાં
કિશોર રાવળ

હું નાનો હતો ત્યારે 'લિપિકા'ની એક ટાગોરની વાર્તા મને ખૂબ જ પ્રભાવિત કરી ગઈ હતી.

જ્ઞાનિના આશ્રમમાં વિદ્યાર્થીઓ પાઈ ભણતા હોય છે. આડીઓમાંથી તેમને નિહાળતો સત્યકામ વિદ્યાર્થીઓના મંત્રોચ્ચારો પર મુંગ થઈ જ્ઞાનિ પાસે જાય છે અને કહે છે કે 'જ્ઞાનિવર, મારે પણ ભણતું છું.' જ્ઞાનિ કહે કે 'બેટા, તારો બાપ કોણ છે? આ વિદ્યા બ્રાહ્મણને જ મળી શકે.' સત્યકામ કહે કે "મને તો ખબર નથી પણ મારી માને પૂછીને કાલે આવીશ."

બીજે હિવસે એ પાછો આવે છે. જ્ઞાનિને પ્રશ્નામ કરી કહે છે, "મારી માને પૂછ્યું અને એ કહે છે કે 'બેટા, તારો બાપ કોણ છે તે મને ખબર નથી કેમકે હું બીજાઓની સેવા કરતાં કરતાં તને પામી છું.' બાજુએ ઉભેલા વિદ્યાર્થીઓ ખડાખડ હસવા લાગ્યા. પણ જ્ઞાનિ બોલ્યા, "તું જે નિરતાથી સાચી વાત કહે છે તે પરથી તું બ્રાહ્મણનો જ દીકરો હોઈ શકે. ચાલ બેસી જા ભણવા."

આ વાર્તા મેં ઘણાં ને ઘણી ઘણી વાર કહી છે, જાતે વાગોળી છે.

પણ હમણા જ એ વાર્તા ફરી વાંચવામાં આવી અને એકદમ બ્રેક મારાઈ ગઈ. "ઉભો રહે, જરા, વિચારકર", અને આ વખતે જુદી જ તરવણી નીકળી. અનેક પ્રશ્નો ઉમદ્યાં.

૧. પોતાને ત્યાં કામ કરતી સ્ત્રીનો લાભ ઉઠાવી અને પછી મસોતાની જેમ ફેંકી દે તે બ્રાહ્મણ?

૨. બાપ કોણ છે તે ખબર ન હોય તે માને સત્યવક્ષતા તો કહીએ પણ એક કરતાં વધુ જણાનો શિકાર થઈ બેઠી એટલી લાચાર, અભૂધ, ભોળી કે કામાંધ?

૩. ગમે તેવા બ્રાહ્મણનો દીકરો બ્રાહ્મણ એ લાંઘનજનક પરંપરાને અનુમોદન કેમ આપી શકાય?

૪. સાચું બોલે તે બ્રાહ્મણ અને બીજાં બધાં જૂઠાબોલા?

૫. લોકશાહીમાં માનનારાં આપણો, વિદ્યાનો હક બ્રાહ્મણને જ એવું કેમ સ્વીકારી શકીએ?

એ જમાનાની વાતો તે વખતના સંદર્ભમાં વજૂદવાળી ગણાતી હશે પણ હું તો એ કોઈને કહેતાં શરમીદો થઈ જઉં. એક ઐતિહાસિક મૂલ્ય ગણીને કહેવી હોય તો સાથે હુંનોટ ઉમેરવી જોઈએ કે '૨૧મી સદીમાં અસ્વીકાર્ય!' કદાચ શિદ્ધુદ કાસ્ટવાળાની વેર પિપાસા ઓછી થાય.

ડાયરીનાં પાનાં

અજ્ઞય ઓઝા

૧૮ સપ્ટેમ્બર, શનિવાર

હુકાનનું નવું ચિત્રાવેલું બોર્ડ બે મજૂરોએ ભેગા થઈને બરાબર હુકાન ઉપર આજે ગોઢવી દીધું. બહુ સુંદર રીતે એમાં પેઇન્ટરે 'સીતારામ પ્રોવિઝન સ્ટોર' લખી આય્યું હતું. આજકાલ કરતાં દસ વરસ થઈ ગયાં આ હુકાનને. દસ વરસ પહેલાં બાપુજીએ આ હુકાન શરૂ કરી હતી. પછી છોકરો ધીમે બધું શીખી જશે એવા એમના વિશ્વાસને મેં ખોટો પડવા દીધો નહોતો. હવે આખી હુકાન હું જ ચલાવું છું. ઉમરને લીધે બાપુજી હવે હુકાને ખાસ આવે પણ નહીં. મેં ધીમે ધીમે એક શાટરમાંથી બે શાટરવાળી હુકાન કરી ને કામકાજ વધતા હવે તો બપોર પછીના સમયમાં એક માણસ પણ મેં રાખી લીધો હતો.

૨૨ સપ્ટેમ્બર, બુધવાર

આજે શોભા અમૃતાનું દહી લેવા આવી હતી. સોસાયરી એરિયામાં છાશના ઘરાક તો ઘણાં પણ દહીના બહુ નહીં. શોભાને દહી ખાસ જોઈતું એ મને ખબર એટલે હું અને માટે ખાસ દહીના કપ મંગાવી રીપણીયમાં મૂકી રાખ્યું.

બાપોર પછી વચ્ચે સીટીમાંથી સેલ્વસેન આવ્યો. એને મેં પીરસ સાબુ, રામદેવના મસાલાઓ અને ટાટા-નમકની થેલીઓનો મોટો ઓર્ડર લખાવ્યો. એ આવી રીતે બે-ગ્રાશ હિવસે નિયમિત આવીને ઓર્ડર લઈ જતો ને માલની ડિલિવરી પણ બહુ નિયમિત કરે.

૨૪ સપ્ટેમ્બર, શુક્રવાર

આજે હુકાનમાં બહુ ચિત્ર ચોટટું નહોતું. બે હિવસથી શોભા કંઈ લેવા આવી નહોતી. જો કે મારે તેની સાથે શી લેવા-દેવા હતી? ગ્રાહકો તો આવે ને જાય, આપણો તો આપણા વેપાર સાથે મતલબ.

બાપોર પછી હુકાનમાં થોડી સાફ સફાઈ કરવામાં મન પરોવ્યું. મીણબતીના બોક્સ્સ, સાબુઓ, ટૂથપેસ્ટ, ફરસાણા ડબા, બેકરીની આઈટમો, કોર્સેમેટિક આઈટમો, વગેરે સાફ્સ્ક્રૂફ કરી યોગ્ય જગ્યાએ ગોઈવ્યા. નવું કાઉન્ટર બનાવીશ ત્યારે તાવ, શરદી અને માથાના દુખાવાની સાધારણ દવાઓનું એક અલગ ડ્રોઅર ખાસ બનાવવું છે. અલગ ખાનું હોય તો કોખી ફ્લેમ, સ્ટોપેક, કોસિન, કાલપોલ જેવી પરચુરણ દવાઓ સચવાઈ રહે.

૨૭ સપ્ટેમ્બર, મંગળવાર

ઘણાં દિવસે આજે શોભા આવી. કેક કીમ અને વિકો ટર્મિક તો હું લાવી જ રાખું. પણ શોભાએ ફેર-એન્ડ-લવલી માંગી. એ પણ હતી તે થી આપી. મારો આખો દિવસ સારો ગયો.

૨૮ સાફ્ટેબર, મંગળવાર

સુખો શોભાના ઘર પાસે જ રહે. એ બપોર પછી દુકાને કામે આવતો. આજે એણે આવતા વેંત જ સમાચાર આપ્યા, શોભાને આજકાલમાં કોઈ છોકરાવાળા જોવા આવવાના છે. મેં ભૂષ્યા પેટે ભુકેન ખવાઈ ગઈ હોય એવી નબળાઈ અનુભવી! સુખો મારા હાવભાવનું બારીક નિરીક્ષણ કરતો એટલે હું તરત સ્વસ્થ થઈ ગયો. એની વાત સાચી નહીં હોય એમ વિચારી ખંખેરી નાંખી.

૧ ઓક્ટોબર, શુક્રવાર

નોરતાની મોસમ હોવાથી દુકાનનું કામ બહુ રહેતું એટલે આજથી મેં સુખાને કુલટાઇમ રાખી લીધો. હવે એ આખો દિવસ આવે. એનો પગાર પણ વધારી આપ્યો.

૨ ઓક્ટોબર, શનિવાર

આવતીકાલે દશેરાને વળી આજે જાહેર રજા હોવાથી દુકાનમાં આજે ઘરાકી સારી એવી રહી. સવારે હળવી ગિરદી વચ્ચે શોભા આવીને નાનકું લિસ્ટ મને પકડાવતી ગઈ. બહુ યાદ નથી છતાં સુખો તેની થેલી ભરતો હતો, ત્યારે એમાં મેંદીના કોન, નખ રંગવાની શીશી, ચાંદલાના પેકેટ અને એક કંઈ ગિફ્ટ પેક પણ જોયાં. એ શેનું હતું એ મેં સુખાને પૂછ્યું નહીં. સાંજે મોટેથી શોભા એની વસ્તુ લેવા આવી ત્યારે એણે ચણિયા ચોળી પહેર્યા હતાં. બહુ સુંદર લાગતી હતી. હું તેની સાથે બહુ વાત કરું ત્યારે સુખો નજર માંચીને જ ઊભો હોય. એટલે જરાક મલકીને મેં એની થેલી એને અંબાવી દીધી. એ વખતે થયેલા આંગળીના સ્પર્શને અહીં અમારી વેપારીની ભાખામાં નહીં લખી શકાય.

દુકાન બંધ કરતી વખતે આવતી કાલે શોભાની સગાઈ હશે એવી સુખાએ કરેલી વાત મેં સાંભળી ન સાંભળી કરી નાખી. પણ જાણ્યે-અજાણ્યે એ મારી ઊધના ગાદલામાં તિખારો ચાંપતો ગયો.

૩ ઓક્ટોબર, રવિવાર

આજે રવિવાર હતો એટલે બપોર સુધી જ દુકાન ખોલવાની કંઈ પણ વજૂદ ન હોવા છતાંય મને રહી રહીને ચણિયા ચોળી પહેરેલી શોભા નજરે તરતી હતી. સવાર સવારમાં જ શોભાનો નાનો ભાઈ આવ્યો. એ શ્રીફળ, સાકરનો પડો, અભીલગુલાલના પડીકા, નાડાછી અને કપૂરની ગોટી લઈ ગયો. એ પછી મેં સુખા સામે જોયું તો એણે તરત જ જવાબ આપ્યો, "મેં નોંઠું કીદ્યું? આજે શોભાનું વેવિશાળ છે!"

"એમાં આપણે શું લેવા દેવા?" હું તરત બોલી ગયો હતો. "હશે." સુખો છોભિલો પડી ગયો. ને પછી જાણે મનમાં હસ્યો. પૂજાની સામગ્રી તે સત્યનારાયણની કથામાંય જોઈતી હોય, મેં મન મનાયું. ઉપર ટીંગાતા હારડામાંથી માણેકચંદ ગુટકાનું પાઉચ તોડીને મેં ખાઈ લીદું. ને બપોર પહેલાં જ દુકાન બંધ કરી દીધી.

૧૧ ઓક્ટોબર, સોમવાર

આજે સેલ્સમેન આવ્યો હતો. દીવાળીના તહેવારો આવતા હોવાથી માટિયાના લોટથી માંચીને લક્ષ્મીપગલાંના સિટકરો સુધીની ચીજવસ્તુઓ મંગાવી.

૨૭ ઓક્ટોબર, બુધવાર

વચ્ચે દીવાળીના તહેવારો આવી ગયા હોવાથી નવરો પડ્યો જ નહીં. શોભા બે-ત્રણ વાર આવી હતી. જોકે હવે તે બહુ ઓછું દુકાને આવતી. તના પગમાં નવા છડા આવી ગયા હતા. દુકાનના કામકાજને લીધે બહુ વિચારવાનો વખત મળે નહીં.

૧૫ નવેમ્બર, સોમવાર

આજે બંધનું એલાન હતું. એટલે મેં ને સુખાએ અરદું શટર પાડીને દુકાનની સાફ્ન-સફાઈ આદરી હતી. હું સ્ટૂલ પર ચરીને ડબા જાપટતો હતો. ત્યારે મગથી છલોછલ ભરેલો ડબો નીચે ખુલા પડેલાં ચોખાના બાચકા ઉપર પડ્યો, મને સહેજ ઉઝરડો પડ્યો એટલે ટેટોલ લગાવીને થડે બેસી ગયો. સાવ અચાનક જ મને યાદ આવતાં મેં સુખાને પૂછ્યું, "તું ક'તો'તો ને પેલી શોભાની સગાઈ થઈ ગઈ, તો હવે લગનેય હશેને! ક્યારે છે?"

સુખાને બોલવું નહોતું તો યે પરાણો બોલતો હોય એમ બોલ્યો, "તે લગન તો થાય જ ને! આજ માંડવો છે ને કાલ જાન આવવાની છે મારે ન્યાં તો કંકોતરીય આવી છે... મને એમ કે તમને ખબર હશે... પણ એમાં આપણે શું?"

છેલ્ણું વાક્ય એ જાણી જોઈને કટાક્ષમાં બોલ્યો હોય એમ લાગ્યું, તીર જેવું. ટેટોલની બળતરા વધી ગઈ.

ચોખાના બાચકામાં ઢોળાયેલા મગ વીણતા સુખાને મેં કહ્યું, "રહેવા હે, હવે એ છૂટા નહીં પડે...!"

આમ જુઓ તો સુખાની વાતેય ક્યાં ખોટી હતી. શોભા પરણો તો એમાં આપણે શું? છોકરી ઉમ્મરલાયક થાય તો પરણો તો ખરી જ ને? તે...?

અરદું શટર ખુલ્ણું જોઈને સેલ્સમેન અંદર આવ્યો. મેં એને કહ્યું, "કાચબા છાપ અગરબતી, ફીનાઈલ અને અનાજમાં નાંખવાની પારાની ગોળીઓ મોકલજો."

સાંભળતાં જ સુખાએ મારી સામે જોયું. હું સમજી ગયો, તરત હસીને બોલ્યો, "તું મુંજા મા વેચવા માટે છે... ખાવા માટે નહીં"

૧૮ ઓક્ટોબર, ગુરુવાર

બરાબર એક વરસે આજે ફરી શોભા દેખાયી. આજે એ દુકાને આવી હતી. બિલકુલ એવીને એવી જ હતી. કદાચ વધુ સુંદર થઈ હતી. એક પિતળનું માદળિયું અને જોન્સન એન્ડ જોન્સનનો બેબી પાઉડર માંગી ગઈ.

૨૫ ઓક્ટોબર, બુધવાર

વચ્ચગાળાના લાંબા અરસામાં બાપુજીનો દેહાંત થઈ ગયો. હવે તો સુખો ય પરણી ગયો છે. શોભા હવે નથી આવતી. પણ એ શિવાયની કેટલીય બીજ શોભાઓ, સીમાઓ, કવિતાઓ અને મીનાઓ આવે છે. પણ તેથી આપણે શો ફરક પડે? નવું કાઉન્ટર આવી ગયું છે.

દુકાન હજ્ય ચાલે જ છે...

એવીને એવીજ...

(વાર્તાસિંગ્રાં "ધીપ" માંથી સાભાર

મૂલ્ય: રૂપિયા ૪૦

પ્રાપ્તિસ્થાન : અભ્યાસ

તચે/૪૮૪૦, અમરદીપ સોસાયટી

ગાયત્રીનગર પાછળ

ઘોઘા રોડ, ભાવનગર ૩૬૪૦૦૧)

ઉલ્ફતના રસ્તા નિરાળા!

કિશોર રાવળ

બાર તેર વર્ષ અમેરિકા આવેલ અને આજે ભણીને કામે લાગેલા રાજુએ ઉલ્ફતના રસ્તાઓમાં ડેબાં, અડબિયાં અને પોટહોલ્સનો અનુભવ કર્યા પછી માબાપની અસીમ ભલામણોને વશ થઈ સનમની શોધ માટે દેશ જવાનું નક્કી કર્યું.

"ત્યાં કંઈ કંઈ અફલાતુન, રમણુમતી છોરીઉ છે. એક જુઝો અને બીજને ભૂલો... અને ઘર રાખે, માબાપને રાખે એવી ભાવનાવણી,..."

જેમ તેમ બે અઠવાડિયાની રજાનો બંદોબસ્ત કર્યો અને મુંબઈમાં વસ્તા કાકા અને ભાવનગરમાં વસ્તા મામાને લખી નાખવામાં આવ્યું કે કન્યા શોધવાની છે. ખાકાએ થોડી છોકરીઓ જોઈ રાખેલી અને મામાએ જરા સિલેક્શન વધી માટે "ભાવનગર સમાચાર" માં જાહેરાત આપી કે

"જોઈએ છે: એક સુશીલ, શોભે તેવી, અંગ્રેજીમાં બોલવાનો મહાવરો હોય તેવી કન્યા. અમેરિકાથી થોડા સમય માટે આવેલ, ગુજરાતી બોલતા અને વાંચતા, એક રૂ વર્ષની વધ્યાન ભણેલા, સારા પગારે કામે લાગી ગયેલા યુવક માટે. ફોટો સાથે પરિચય આપતો કાગળ લખો નીચેને સરનામે."

અને પછી મામાનું સરનામું...

મુંબઈની છોકરીઓ જરા દુનિયાદારીથી વાકેક એટલે છમાંથી ત્રણ કહી દીધું કે રસ નથી. ત્યાં જઈને રસોડામાં કુક જ કરવાનું હોય અને ઘરના ટોઇલેટ મેતે જ સાફ્ કરવાનાં હોય તો જીવનનું પ્રોઝેઝન શું? બીજી ત્રણ મળવા તો આવી. એ ત્રણને રાજુ સારી રેસ્ટોરન્ટમાં જમવા તો લઈ ગયો (અલગ અલગ દિવસે, એકી સાથે નહિ!). એક ઘડ લઈને પૂછ્યું "તારે અમેરિકામાં લવ અફેર થયો છે ખરો?" રાજુએ નિખાલસતાથી સાચી વાત કહી, "લા, -પણ હવે અફેર ફિનિશ થઈ ગયો છે." ત્યારે પેલીએ કહ્યું, "તારા અફેરનો તો અંત આવ્યો છે મારા હજ ચાલુ છે..." કહી રાજુને તિલાંજલિ આપી. બીજી બેની પરિસ્થિતિ કરુણાજનક લાગી. અમેરિકા જવા મળે તો ગમે તે કરવા તૈયાર હતી. ચહેરા ઉપર લાચારી

લથબથ! અંતે રાજુ મુંબઈમાંથી ગાપચી મારી ભાવનગર ઉપરી ગયો. મામાને ઘરે ચાર પાંચ કાગળોની થાપી આવી પડી હતી.

ત્રણોકના રેઝ્યુમે તો છોકરીઓના વડીલોએ લખેલા લાગ્યા. વાંચો તો લાગે કે આ કલા, નાચ, ગાન, બુદ્ધિચાતુર્યમાં ઐશ્વર્ય રાઈની જોડકી બહેન ન હોય તેવી, અને ઘરમેમેમાં મીરાબાઈની સહોદરી ન હોય તેવી દિસે! એક કુટુંબની સુશીલતા દેખાડવા 'જય શ્રી કૃષ્ણ'થી શરૂ કર્યું. અને છેલ્લી ચાર લીટીઓમાં રાધેકૃષ્ણ રાધેકૃષ્ણના જાપથી ભરી દીધી હતી, રાધેકૃષ્ણ જેવી જોડી જામે તેવી ભાવના કલ્યા વગર વ્યકૃત કરી.. ચોથો કાગળ ખોલ્યો.

"મને બહુ જ કુતૂહલ છે કે દસ પંદર દિવસમાં દસબાર પાત્રો જોઈને જીવનસાથી નક્કી કરનાર માણસો કેવા હશે એટલે હું આ કાગળ લખ્યું હું.

મારું નામ માલતી છે.

ઉભર આપણી બનેની સરખી એટલે તું કહું તો વાંધો ન હોવો જોઈએ. આઈ કંન ગેટ બાય ઈન ઈંજિલશ ઔલ રાઈટ! શું સુશીલ હું કે શોભે તેવી હું તે તારે જ નક્કી કરવું પડશે અને એ નક્કી કર્યો પછી પણ હું પરણવા તૈયાર હોઉં તો જ વાત આગળ ચાલે. ફોટો બોલામાં હું માનતી નથી કેમ કે વ્યક્રિતની પૂરી જાંખી આપી શકે એવો કોઈનો ય ફોટો મેં ક્યાંય જોયો નથી.

હું ભણી હું-ડોઈંગનો ડિલ્લોમા કર્યો છે, અહી મેં એક ચિત્રશાળા કાઢી છે અને ખૂબ જ મજા આવે છે. વાંચવાનો શોખ ઘણો. ઘરમશીભાઈની સ્કુલમાં નૃત્ય શીખવા જાઉ હું- અમેરિકામાં જેમ લોકો 'વર્ક આઉટ' કરવા જાય તેમ, આમાં જરા ગરીમા, ગ્રેન્સ વધુ લાગે અને પરસેવો પાડતાં પણ આનંદની સરવાણીઓ અનુભવાય તે જૂદી જ. સંગીતનો શોખ, ગાવા કરતાં સાંભળવાનો વધુ. બટ આઈ હૂ સિન્ગ અન્દ આઈ લાઈક હિટ ટ્રૂ.

મને મારું આ ભાવનગર બહુ જ ગમે છે. બીજું કંઈ નહિ તો ગામ દેખાડવાનું પણ ઘણું જ મન છે. મારી પાસે સ્કૂટર છે એટલે રખડવા નીકળી પડવું સહેલું છે.

કશા કોઈ વચનો નથી, કોઈ શરત નથી, નરી એક ઉત્સુકતા અને અમેરિકનો કહે છે તેમ 'લેટ્સ હૅવ અ ગૂડ ટાઈમ'. → જામે તો હસીને છૂહા પડવાનું...

મન થાય છે? અનુકૂળ હોય ત્યારે ફોન કરજે (૫૬૬- - -). મારો દિવસ ઘારું તેમ વેતરી શરું હું, હું જ આવીને લઈ જઈશ.

માલતી.

અને તો મળવું જ પડશે? તેણે સવારના આઈ વાગ્યામાં ફોન લગાડ્યો.

"બોલો, હું માલતી."

"હું રાજુ. મન કાગળ મળ્યો અને તરત જ ફોન કર્યો."

"સરસ. કંઈ પૂછવું છે કે મળવું છે?"

"પૂછવું તો ઘણું જ છે પણ મળીએ ત્યારે. ત્યાં સુધી વાટ જોઈશ. ક્યારે મળશું?"

"હું તો એક અરધા કલાકમાં આવીને લઈ જઉં. સરનામું તો છે અને મને ખબર છે એ જગા. હું આવીને બહારથી જ સ્કૂટરનું હોન્ન મારીશ. ત ચાર રહેજે. તરત નીકળી જશું. એટલે ઘરમાં કોઈને ચા-નાસ્તાની કોઈ

ઝંગટ ન કરવા હતો. અને મામા મામીને કહી દેજે કે બપોરે કે સાંજે જમવાની વાટ ન જૂએ."

"તેયાર જ છું. બસ, મળીએ."

"હે, જસ્ટ વેઈટ અ મિનિટ, મારે કોઈ પૂછવું હોય તો?"

"મળીએ ત્યારે નહીં પૂછાય?"

"ના રે ના. મજા પહેલાં જ પૂછાય તેવો એક પ્રશ્ન છે."

રાજુને અચ્ચો થયો. "બોલ, શું પૂછવું છે?"

"તું હેન્ડસમ છો કે નહિ?"

રાજુ એક પળ અચ્ચાણો અને ખડખડાટ હસી પડ્યો. "કોઈ એવો મધ્યો છે ખરો જે પોતાને હેન્ડસમ ન માનતો હોય?"

માલતી રશકી ઉડી, હસતાં હસતાં બોલી, "યું આર ઓલરાઈટ! આઈ થિન્ક આઈ એમ ગોઈન્ગ હું લાઈક યૂ. વાઈઝ સારા લાગે છે. મેળ મળે ત વું લાગે છે.. ચાલો મળીએ."

રાજુએ રોડી. "હવે મારો વારો. તું દેખાવડી છો કે નહિ?"

"હું મારો અભિપ્રાય તો નહિ આપું પણ કોલેજના છોકરાઓ મને 'નખરેવાલી' કહેતા હતા એ મને ખબર છે..." તેણે "મળીએ ત્યારે" કહી ફોન મૂકી દીધો.

પંદરેક મિનિટ થઈ અને બદાર સ્કૂટરનો અવાજ સંભાણ્યો. અને એક બીપ બીપ થયું. રાજુ મામાને આવજો કહી બદાર નીકળ્યો. મીહું મીહું મરકતી, સફેદ પંજાબી અને લાલ દુપણના પરિધાનમાં સ્કૂટર પર બેઠેલી માલતીને જોઈ. જમજી બાજુઓ સેંથી પાડેલી, કાંઈ ઘરિયાણ અને પ્લાસ્ટિકની બંગારીઓ, ખાને એક પર્સ, આંખને ગમે તેવી આ મુગધાને રાજુ જોઈ રહ્યો. "હું સાચી નીકળી. રૂપાણો તો છો જ. ચાલ, પાછળ બેસી જા, બરોબર પકડીને. ટેવ ન હોય તો હું સમજાવું. મારી પાછળ પલાંગીને બેસી જા, મારા ખભા પકડી રાખ એટલે ઊપર્યા."

"ક્યાં જઈએ છીએ?"

"કેમ? મામાને કહેવું પડશે કે આ છોકરી ક્યાં ક્યાં ફેરવવાની છે?"

"ના રે ના. જસ્ટ ક્યૂરીઅસ...."

માલતીએ સ્કૂટર ઊપર્યું. હવા ખુશનુમા હતી. સ્કૂટરની ભભડાટીમાં વાતો કરવાનું અશક્ય હતું, પણ બે મિનિટમાં તો સ્કૂટર એક તુંગરની ત જોડીએ ઊભું રાખ્યું. "આ અમારા તપ્તેશ્વર મહાદેવનું મંદિર. કોઈની ઝંગટ વિના મળવા માટે આથી સારી કોઈ જગા મળવી મુશ્કેલ. હવા, ઉજાસ, આપું ભાવનગર દેખાય અને ભાવનગર નવરં હોય તો આપણાને જૂએ. બેસીને શાંતિથી વાતો કરવા માટે અદ્વિતીય-અદ્વિતીય એટલે ખબર છે?" જરા હસીને સમજાવ્યું, "મ૱ચલેસ!" સ્કૂટર લૉક કરી, બસે ઢાળ ચડવા લાગ્યા. તુરસના પગથીએ પહોંચ્યા અને માલતી એક શિંગવાળા પાસે ઊભી રહી. "આ રમણીકની ચિનાઈ શિંગ તો ખાવો જ જોઈએ." કહી બે કાગળની બુંગળીઓ બંધાવી. દાણા મોમાં નાખતાં પગથીયા ચડવા લાગ્યા.

પગથીયા ચડી ઉપરના આરસના લંબગોળ ચોગાનમાં ઊભા રહી માલતીએ ભાવનગરનું વિહંગાવલોકન કરાયું. 'આ બાજુ બોરતળાવ, અહીં શામળાસ કોલેજ, આ બાજુ ગામ, પેલી બાજુ અરોડોમ અને નહું બંદર...'

પછી મંદિરની બાજુએ શિયાળું તડકે ખાતાં બસે પાળી પર બેઠા. રાજુએ પોતા વિષે વાત કરી, તેના જોબની, કુટુંબની, તેના ન્યૂ જર્સીના ગામની. તેને થયું કે તેના અઙ્ગરની વાત પણ કરી દઉં. માલતીને અણસાર આવી ગયો અને એણે રાજુને અટકાવ્યો.

"અમેરિકાના જ એક લેખકની એક વાર્તા યાદ આવી. એમાં થાય છે એવું કે એક માણસ સફરજન લેવા એક વારીએ ગયો. મોટો ઢગલો

સફરજનનો પડ્યો હતો અને એક બીજા માણસને એક સફરજન લઈ ખાવા જતા જોયો અને વેન લીધું કે બસ મારે ખાવું હતું એ સફરજન પેલો લઈ ગયો... જિંદગી યુંથાઈ ગઈ... આપણે ભૂતકાળમાં હુંબા જ રહીએ તો આરો નથી. સફરજનો અનેક છે. હું હેલ વિથ હિસ્ટરી, અમેરિકામાં કહેવાય છે તેમ."

માલતીએ પોતાની વાત કહી. બે વર્ષ પહેલાં તેના પિતા ગુજરી ગયેલા, બા અને એક નાની બહેન સાથે રહે અને તેમની જવાબદારી માલતીને ભાગે આવી પડી. મા નિશાળમાં ભણાવે અને આજના પગારો સારા એટલે કુટુંબ નિર્વાહનો કોઈ પ્રશ્ન નહિ. ગુજરાતમાં સ્ત્રીઓને ગમે તે દરકાનું શિક્ષણ તફન મફત એટલે કોઈના ભણતરનો બોજ નહિ. તેમનું પોતાનું ધર હતું તેમાંથી એક રૂમ ફાઝલ કરી ચિત્રશાણ ચલાવતી... "ચાલ ધરે જઈએ. જમવામાં શાખરી-ભાક છે અને સાથે છાશકોક વાટ. ચાલશે?" માલતી મરકતી મરકતી રાજુ સામે જોઈ રહી કે આ અમેરિકન તેની આ રમજ સમજી શકશે ખરો!

રાજુએ જવાબ દીધો, "વિથ મીરું જુંગ?"

માલતી પળ થંબી અને ખડખડાટ હસી પડી. "શાખાસ, તું પાસ થઈ ગયો... શ્યારો! અત્યારે ધરે કોઈ નહીં હોય. બા સાંજે આવશે, ત્યારે મનભાવતું બનાવશું... અત્યારે જમીને થોડા બેસીને વાતો કરશું અને પછી બદાર ઉપરથું"

સ્કૂટર પાછું ધર ભાણી ઊપરથું. સુશોભિત ધર હતું. સાદાઈ અને સાથે એક સુરેખતા નજરે ઊડીને વળગા. હાથ મૌં ધોઈ જમવા બેઠા.

માલતીએ વાત શરૂ કરી. "આઈ લાઈક યૂ. પણ એક ખુલાસો કરી દઉં? હું અહીં ખૂબ જ હેપી છું. દોસ્તો છે, સહેલીઓ છે. અહીં સંગીતપ્રેમીઓનું ગ્રૂપ છે, થોડા કલાકારો છે એ બધાને હું ઓળખું છું, ઉપરથી ઓળખ નહીં, અપોઈન્ટમેન્ટ વગર ધરે જઈને તડકા મારીએ તેવી. શિક્ષકો, પ્રોફેસરો બધાં લાથવગાં. બાજુમાં રહેતા બે ડુક્ટર સાથે અમારે સારો સંબંધ છે.

"મને થયું કે મારું ગામ દેખાં, મારા દોસ્તોની ઓળખ કરાવું... અને સાચું કહું..." ખડખડાટ હસી પડી, "આઈ વિલ પુટ માઈ કાર્ડ ઓન ટેબલ." થોડી વાર અટકી ગઈ, છાસનો એક ધૂંઠોળો લીધો અને પછી વાત આગળ ચલાવી. "મનમાં ચક્કરો ચાલે છે કે તને અહીં રહેવાનું મન જગાવી દઉં... મને અમેરિકા આવવાનો લેશ વિચાર નથી. જુદી ભાષા, જુદા લોકો, જુદી રસમ એમાં ક્યાં પડવું! તમે અમેરિકામાં કહો છો તેમ જો ઈન એ સ્કેરીલ ઓવ વન ટુ ટેન, હું અત્યારે આઠે હોઉં તો શાને ઝંગવા પાછળ ઝંગટ કરવી? ઝંગવું એટલે ખબર છે? મૃગજળ, માઈરેજ! એટલે હું તો તને અહીં જ રાખી લેવાની પેરવી કરવાની છું. પછી કહેતો નહીં કે જરા પણ વોર્નિન્ગ નહોતી આપી અને બનાવી ગઈ..."

બે દિવસને બદલે રાજુ અઠવાડિયું રહી પડ્યો અને પછી ફોન કર્યો. "ઉડ, આઈ ફાઉન્ડ એ વન્ડરકુલ ગર્લ માલતી હીઅર... યુ વૂડ લવ હર... ." ફોનના એફ્સ્ક્રાટ્નાન પર મધીને દીકરાના અવાજમાં રંગકાર સંભળાયો અને હાશકારો અનુભવ્યો. "બટ મોમ, આઈ ઓલ્સો લાઈક વિસ ટાઉન અન્ડ આઈ એમ ગોઈંગ હુ મેરી વિસ ગર્લ અન્ડ સ્ટે હીઅર..."

ફોન પત્યા પછી ધા ખાઈ ગયેલી મમ્મીએ કહ્યું, "કાલે જ પહેલા પ્લેઇનમાં હું ઉપરી જઉ. આ લગન કેમ થવા દેવાય? એયાંના માણસો જબરાં છે. કાઈક ભુરકી નાખે કે કાંઈક પીવડાવી દે અને માણસીયાં મંત્રી ને એવાં પાશમાં લે કે બીજું બધું ભાન ભુલાવી નાખે... હું પે'લેથી કે'તી'તી

ક ત્યાંની છોકરીયું બડી ખેપાન હોય છે... ધારીએ એટલી ભોળી નથી હોતી."

ઉલ્લંઘના રસ્તા ખડકાળા ને ખડકાળા જ રહેવાના!

જીવન પરભાઈ - ૨

કિશોર રાવળ

(૨૭માં અંકથી આગામ ઘપસું?)

હું 'વાડિયા વિલા' પહોંચ્યો ટાં બારનામાં જ ટેમનો નોકર વિશુ મલિયો. મલટાં જ ટે મને કહે કે બોખીએ ટેની રૂમમાં જ સામાન પેક કરી બેઠી છે. વલસાડમાં કોઈની સાઠે એક પાર્ટીમાં બે ટાં ડિવસ જવાની ઉતી. બોખીએ ટેને હું આવું એની નજર રાખવા કહેલું ઉતું અને ટરટ જ મને એક બાજુ બેસારી ટેને બોલાવી લાવવા જવું. હું જઈને બહાર વરંડામાં બેઠો અને વિશુ ટેને બોલાવી આયો. મોં ટો રૂઢ ઉભરાવે ચરે ટે પહેલાં કેવું ઠાય ટેવું ઉતું! આંખો મોટી તેરકા જેવી ઠઈ ગઈ ઉતી.

"ડાર્વિંગ," કહીને મેં ટેને છારી સાઠે ડાબવા મારા હાઠ લાંબા કીંઠાં પન હુટ્ટમાં જેમ ડાવ ચૂકવે ટેવી રીટે સરકી ગઈ.

"એક કડમ ન ભરટો."

"સું ઠેઈ ગિયું?"

"બહું જ! પિલુ, ટને યાડ છે ટે મારાઠી પ્રોમિસ લીફેલું કે મારે ટારા કાકાને મારા પર ખુસ રાખવા બણાં જ મ્રયદ્ધનો કરવા?"

"ધા."

મૂલ આઈડીએઓ એમ ઉતો કે ટે વખટે હું જમશેડ અંકલ ટરફઠી મલટા ખાસ્સા અલાવન્સ પર જ નભટો ઉતો અને એમની મંજૂરી વગર બોખીને બેરી બનાવવી અધરી પરે. મને જો કે ગરા સુઢી ખાટ્ટી ઉતી કે એમને કોઈ પ્રકારનો વાંદો હોઈ જ નઈ સકે કેમેક ટે અને રૂસીકાકા બને ઓફ્સફર્ડમાં હુટા ટારના જીગરી ડોસ્ટ ઉતા, પણ ટે છાંટાં મારે જોખમ સા માટે લેવું જોઈએ? એટલે મેં બોખીને ચાવી મારેલી કે અંકલની લાડકી ઠવા કોશિશ કર્ઝે.

"ટે મને કીહું હંદું કે ખાસ ખાસ મારે ટેમની ડારીમાં હાઠ નાંખી, માખન મારી ટેમની ફંભિલી લિસ્ટરી વાંચી સંભરાવવા કહેવું?"

"કુમ એમને એ નઈ ગમિયું?"

"નહિ રે નહિ. એ ટો ખૂબ જ ખુસ થયા. હજુન ગઈ કાલે જ ટેમને લિસ્ટરી પૂરી કીઢી અને આખ્ખી રાટ મને વાંચી સંભલાવી. હું ટો એવી

દેખ્યાઈ ગઈ! એ ચોપરી ટો સટ્ટયાનાશ સરજે ટેવી છે. અસંભવિત, ટકન અસંભવિત! બધ્યકર, હોરિબલ!"

"એવું ટે કંઈ હોય? ફંભિલી એટલું ખરાબ નઠી, ભારી ખાનડાન છે."

"ટે હું માને છ કે એ ફંભિલીનો ઈટિહાસ છે? ના રે ના. એ ટો એમની સમરનયાટ્રા છે અને ટાઈટલ જ જો 'જવાનીનો જલહલાટ'! મને ટો ટેમાં ખરાબીના ખલભલાટ જેવું ડેખાય છે."

હવે મને બધી ઠઈ. અંકલ જમશેડનું જીવન કિમામવાલા પાનમાં ૪૨૦૧ની પતી પડે ટેવું હંદું. નિરાટે બેસી લખિયું હોય ટો ટેમની યાદદાર્ટમાં ઘના ઘનાની પાયડસ્ટ કારી નાખે, ખલભલાને ફાંગા કરી ચશ્મા બડલાવવા પરે.

"એમને લખેલું અર્હું જ જો સાચું હોયની," બોખીએ વાત આગળ ઘપાવી, "ટો પન ટારા અંકલની જીવાની ઘૃના આવે ટેવી, અરેરાટી કરાવે ટેવી છે. વાંચવાની શરૂઆટમાં, ચોપરીનો પરડો ખુલ્લાં ૧૮૮૭ની સાલમાં એ અને મારા ડરી લંડનના ખૂજિક હૉલમાંઠી સા માટે ફંગોલાઈને ફંકાઈ ગયેલા ટેનું બયાન આવે છે!"

"સા માટે?"

"સા માટે? લેડીઝને પૂછાય બી નહિ અને લેડીઝઠી બોક્ષાય બી નહિ..."

ખરેખર ખટરનાક વસ્તુ બની હોસે. ૧૮૮૭માં ખૂસિક હૉલમાંઠી ફંકાઈ જવું એ નાની સૂની વાટ નઠી.

"અંકલે બહુ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કીહું કે ડરી સાંજના બહાર નીકલ્યા ટારે અર્ધો ગેલન શેંપેન હોજારામાં ભરીને જ નીકલ્યા ઉતા." બોખીએ ચલાયું, "આખી ચોપરીમાં આવા આવા અનેક પ્રસંગો કીડાની કાની ખડભડે છે. બલ્યારના બેટાજ બાડશાહ બહેરામ બેવરાવાલાની વાત સોસાઈટીમાં સનસનાટી ફેલાવે ટેવી છે."

"બહેરામજી? હું પેચાનું છેઓ ટે ડમાસ્કસવાલા બહેરામજી?"

બહું જ ખ્યાટનામ માનસ. બધે ડાલવરના પેકેટ્સો વેચી ગુજરાન ચલાવતા ને એમાંઠી લાખ્યો રૂપિયા બનાવ્યા. બે વરાના પેકેટ પરથી ટેમનું નામ બેવરાવાલા પરી ગયું. ટેમાંથી આજે ટો બાપરા ટેમના બાગબળીયામાં જ ખરપો લઈને ખોડાખોડ કરવા સિવાય બીજા બધાંમાંઠી રિયાર ઠઈ ગિયા છે.

"એ જ, એ જ બહેરામજી. અને એટલે જ એ ચોપરી વિશે વાટ કરવા જેવું નઠી. આજે જે લોકો સમાજના ઢાંભલા જેવા ઠઈને

સમાજને ટેકીવિને પેલા અંટલાસની જેમ, પન કપરા પહેરેલા અંટલાસની જેમ ઉભા છે, ટેમની જીવાનીની જની જની નાજુક વાટો,

લંડનમાં જે રંગિલી જિંડગી માની હતી ટેના બયાનો આજે ટો ડાંડાના માછીમારોને પણ પીલા પારી કે ટેવા છે. ટારા કાકાને આજના

બનેલા સમાજના પાયાઓને વીસ વરસની કાથી ઉમરે ઠયેલા ઉભરાઓ યાડ રહ્યા છે. પેલા સર રટનશાહે ઘોલી કૂઠીમાં કરેલા

ગોરખંદાની પૂરી નકશી જોવા મલે ટો ખજુરાણો ભૂલાઈ જાય ખજુરાણો! તમે ટાક્ટબું ઠઈ જાઓ-એ રટનશાહી વાટ- ના, ના પન

મને પૂછું જ નઈ. મારાઠી નહિ કહેવાય"

"ટ્રોઈ ટો કર?"

"નહિ, કરી નહિ."

"કીક છે, મને ઈંટેજારી બી નઠી. કોઈ છાપવાવાલો એવી વાટો છાપસે જ નહિ એની મને ખાટ્ટી છે."

"ઉલટાનું, ટારા અંકલે જ મને કયું કે 'પોચખાનવાલા પબ્લિશર એન્ડ કુ.' સાઠે બધી જ વાટાધારો ઠઈ ગઈ છ અને કાકા પેસ્ટો પ્રાઇટ કાલે જ છાપવા માટે મોકલી આપે છ. પોચખાનવાલાએ આવી ખુસનુમા વાટો

માટે ખૂબ જ ખ્યાટી મેલવી છે. ટેની છાપેલી કેટીબાનુની 'મારી આઈ ડાયકાની મજલિસ' હેં વાંચી છે?"

"એક એક વર્ડ. આપરા સમાજમાં સક્ષણનો વાંચી સકે ટેવું એમાં કસું ના મલે."

"ટો ટને એક ચોખ્યે ચોખ્યું કહી દેઉ કે કેટીબાનુની ચોપરી યારા કાકાની 'જવાનીનો જલહલાટ'ના પ્રમાનમાં કાંઈ જ નથી. ઠને ખ્યાલ આવી ગિયો? મારા ડેડી ટે ચોપરીના પાને પાનામાં ડેક્યું કરે છે. જુવાનીમાં ડેડીએ કર્યું ટે વિચારટા જ મને કમકમા ઠઈ આવે છ."

"ટો આમાં કરી બી સું સકાય?"

"વચ્ચેઠી જ એ ડ્રાઇટ ઝરપી લેવાનો અને પેલા પોચખાનવાવાની પાસે પહોંચે ટે પેઢા અવ્યાલ મંજલ પહોંચારવાનો."

હું ખુરસીમાં ટડ્હાર ઠઈ ગયો.આ મજેની વાટ!

"હું એ કેવી રીતે કરવા ઢારેય?"

"હું? હું કેમ કરવા ઢારેય? મેં ટુને કિંદુંને કે કાંચે જ પાર્સલ જાય છ? હું ટો આજે પાર્ટી માટે ઉપરી અને છેક સોમવારે પાછી આવસ.

ટે ડરમિયાન ટારે એ કામ પટાવી તેવાનું. મેં ટે માટે ટને બોખે ટાર કીછો."

"સુ?"

બોખી એક જોડાર નજરઠી મારી સામ્ભે જોઈ રહી. "ટો હું મને મડડ કરવાની ના પારે છે, પિલુ?"

"ના, પન સાંભલ."

"બહુ સીઢી જ વાટ છે."

"પન જો, હું અલબહું ઠઈ સકે એ કરવા કોશિશ-ટને સમજાઈ ગયુંને પન..."

"ટારે મારી સાઠે લગન કરવાં છેની?"

"હા, હા, જરૂર."

એક પલ માટે ટેને જોટાં મને ટેના ફાફરની યાડ આવી ગઈ.

"જો. એ ચોપરી છપાઈ ટો આપરા લગન ફોક! હું જન્મારે ટારી સાઠે લગન નહિ કરસે."

"પન લાલી બોખી-"

"હું મક્કમ છેઉ. જો આ એક ક્ષોટી છે ટેમ માન, પિલુ. ટારામાં કુનેછ હોય અને પાર પાડવાની ઢગશ હોય ટો હું કબૂલ કરીશ કે હું

ટેખાય છે ટેવો ઘેલો, ઉછાંછલો નથી. હું જો નાપાસ ઠાય, ટો માનું કે ઓંટી આવાં કહેટાં હટાં ટેમ હું માટ્ર બળિયાના અલસિયા જેવો

જંટું છે. એ ડ્રાઇટને વચ્ચેઠી ઝરપી લેવો એ બહુ સરલ વાટ છે, પિલુ. ટારે એક મક્કમ મનઠી નિર્ભય લેવો જ રહ્યો."

"પન જો અંકલ જમ્શેડ જાની જાય ટો? હું પકરાઈ જાઉ ટો ટેમના ટરફઠી એક પૈસો નહિ મલે અને મારું બહું અલાવન્સ અટકી પરે..."

"ટને મારા લવ કરતા કાકાના પૈસાની વહુ પરી છે?"

"ના, ના કેવારે બી નહિ."

"ટો સાંભલ. કાલે બોપોરે એ ડ્રાઇટનું પેકેટ આગલા રૂમના ટેબલ પર કાકા મૂક્સે અને પેલો વિશુ પોસ્ટઓફિસે જઈ ટપાલ પોસ્ટ કરસે. બસ ટારે ઉંઠાંટી કરી નાખવાની અને અંકલ માનસે કે મેલમાં હજારો ટપાલ ખોવાઈ જાય છે ટેમ ખોવાઈ ગઈ"

મને આ વાટ લૂલી લાગ્યો. "ટેની પાસે કોપી નહિ રાખી હોસે?"

"હજુન ટાઈપ બી ઠઈ નથી. અને જેરોક્સનો જમાનો દૂર છે. પાને પાને શાહીના ટીપાં અને ઘાબાં છે."

"પન એ ટો ફરી બી લખી સકે!"

"આ ઉમરે? એ ટો એક જ વાર લખી ઠાકી ગયા છ."

"પન-

"પિલુ, હું આમને આમ પોરાજ કારવાનો હોય ટો-

"નહિ, નહિ, ખાલી સું સું અવરું ઉટરે એનો વિચાર કરતો ઉતો."

"બસ વિચાર બંધ કર. છેછી વાર પૂછુંછ કે હું મારા સારુ આ એક મામૂલી કામ કરવાનો છ કે નહિ?"

ટેના શબ્દો પરઠી મને એક નવો આઈડીઆ આવો.

"જો આપરે એ મામૂલી કામ પેલા બોમીને આપીએ ટો? આપરા કુટુંબમાં જ વાટ રહે અને પેલા બોમીને કરવાનું એક સાહસ પન મલે."

કેવો ભેજાંબાજ આઈડીઆ! બોમી બોખીનો નાલ્ખો ભર્ય અને એ પણ ડહાનું આવેલો. તેખાવમાં જ છદ્ધંડર જેવો અને મને જનમઠી

-ટેના જનમઠી જ સ્ટો- કરી ગમટો નહિ. અને મને બિલ્કુલ યાડ છે કે નવ સાલ પહેલાં પેલા ઘોરાના ટબેલામાં હું કુંવેન્દર પીઠો ઉતો

ટાં રસીકાકાને ભેજનાર પન આ બોમી જ ઉતો. હાલમાં એ પંડર સાલનો ઉતો અને સ્કાઉટમાં નવો નવો જોરાયેલો. એ બઢી વાટે

ચીવટાલો ને ટેને સોંપેલી જવાબાડારી પૂરેપૂરી અડા કરતો ઉતો. સ્કાઉટે હરરોજ કરવાના ગુડ-ડીડમાં એ જરા પણારી રહી ગયલો

ઉતો અને અસેટ ઉતો. ગમે ટે કોશિશ કરે પન પાછલનો પાછલ જ પરટો જટો ટો. એટલે ઘેરે કંઈ કરવાનું સોઢવા ઘેરમાં ગમે ટાં

છૂપઈને બેસટો ઉતો અને ગાન્ની ફોર્કની જેમ બઢાંને સટાવટો.

બોખીને મારો આઈડીઆ માફક નઈ લાગિયો.

"મારે ટેવું કસું નથી કરવું. હું ટારામાં આટલો વિશ્વાસ મૂકું છેઉ ટે સમજવાની પણ ટને ડરકાર છે?"

"બોખી, ડરકાર ટો અલબહું ખૂબ છે. પન જોની મારા કરતા બોમી કુડરઠી રીટે જ સારી પસંડગી છે. આ બોય સ્કાઉટ્સોને જાત

જાતની ટરકીબો આવરે. એમને જંગલી જાન્વરનું પગેરું કારવાનું, ભેસ સાઠે ભેસ અને સૂવ્યર સાઠે સુવ્યર ઠઈ મલી જટાં આવરે,

સાપોલિયાની જેમ ગમે ટાં સરકી જતાં અને એવું એવું ઘસું જ કરટાં આવરે."

"પિલુ, હું મને ચોખ્યે ચોખ્યું કહી તે કે હું મારી આ મામૂલી વિનંટિ માઠ ચરાવવાનો છે કે નહિ? બોલી નાખ એટલે એક ચ્યપેટી વગારટાં આ આપરા ફારસનો અંત લાવી દઈએ."

"બોખી, ટને પગમાં પરી કેઉ મને ટારા પર કેટલો ઘાર છે..."

"એટલે હું આ કામ કરવાનો છે કે નહિ-

"બેશક, "હું બોલ્યો. "બેશક, બેશક, બેશક અને બે બે વાર બેશક-

અને પછી આગલ પ્લોટિંગ કરવા હું ટાંથી નીકલી બલાર ગયો અને ટાંજ મને જીજ મલી ગયો.

"સાહેબ હું તમને જ શોધતો હતો."

હું ચમકિયો, "કેમ? સું ઠણું?"

"કોઈ તમારા તમારા બ્રાઉન જોડા પર કિવીનો કાળો બુટપાલિશ લગાડી ગયું છે."

"શુ? કોન? કેમ?"

"મને બીજી ખબર નથી."

"જોરાને બચાવી સકાય ટેમ લાગે છે?"

"નહિ, ફેંકી જ તેવા પરસે."

"આ દુન્યાના માનસો બગરટા ચાઈલાં, નહિ?"

"સાવ સાચું."

આ ખૂનીઓ ટેમનો ખાન બનાવતા હોય ટારે કેમ કરીને મગજ હંડુ રાખતા હશે એનો મને વિચાર આયો. મારું કામ ટો ટેમના કરતાં સાવ સાહું ઉતું અને છટાં આખી રાત એ વિચારો પેલા ચામાચિરિયાની કાની હોજરેકી અપેન્ડિક્સ અને તાંથી આંટરડા વાટે હોજરામાં બેકફાયર કરતાં રહ્યાં. સભાર પરતાં આંખોની ફરતાં કારાં કારાં કુંડારા પરી ગયા. મારે પેલા જિજાને પકરી ટેની અફલાટૂન જરીબુઝી ઈસ્ટેમાલ કરવી પરી.

સભારની ચા પીધા પછી ડેરી ઉપર ટિંગાતા કપરાં પર તેરો રાખતા પેલા ભિખારી જેવા મારા લાલ ઠઈ ગિયા. પેલા ટેબલ પર ચોપરીનું પાર્સલ કેવારે મૂકાઈ ટેની રાહ જોટો ટેની આસપાસ ચક્કર કારટો ઉતો. જમરોડ કાકા ટો પેલી લાઇબેરીમાં પૂતરાંની જેમ બેઠા ઉતાં અને 'જલહલટી જવાની'ને બ્રાસો મારટા બેઠા ઉતા. જેમ જેમ હું ટેના વિચાર કરતો ગયો ટેમ ટેમ મને સોપેલી જવાબદારી ગુંગલાવવા લાગી. આ પ્રકરન પુરું પાર પરશે કે નહિ એની જાસ્તી ભાટી લાગવા લાગી. અને એ પાર ન પરે ટો સું હસે ટે વિચારકી મારી કરોડરક્ષૃ પર કોઈ બરફનો ગાંગરો ફેરવટું હોય ટેવું લાગ્યું. જમરોડ કાકા આમ ટો ભખા માનસ ઉતા પન જો છંછેરઈ જાય ટો કોણાની કાની બીહામના પણ થાય ખરા. અને એમની જિંડગીની આ મોટી સિંહિ સાઠે સલી કરું ટો મારી હવા જ બંઢ કરી નામે.

આગલા રૂમના ઘડિયાલમાં ચારના ઊકા વાગિયા અને કાકા બગલમાં એક પાર્સલ લઈને બહાર નીકલ્યા, ટેબલ પર પાર્સલ મૂકી પાછા લાઈબેરીમાં ધૂસી ગિયા-બીજી આવૃદ્ધિની ટૈયારીમાં સ્ટો. હું ધૂપઈને રાના પ્રટાપ જેવાના એક બાઘર પાછલ ઊભો ઉતો. વીજલીની જરપે હું બહાર નીકળી ટેબલ પાસે ગિયો, પાર્સલ મારી બગલમાં મૂકી પેલ્સો આઈન્સ્ટાઈન એમાઝ ધાય તેવી વીજરીની જરપી પન વહુ જરપે હું ડારો ચરી મારા રૂમમાં ગિયો અને ડાખલ ઠતાં જ મારા કબાટમાંની ટિંગાતી ટાઈઓમાં ખાંખાંખોલા કરતાં પેલા બોમીને પકરિયો. પેલું પેકેટ મેં પીઠ પછારી સંતારી રીકું.

"હેલો," કોન્સ્ટીપેશન ઠયું નહોય તેવા મોંએ ટે બોલિયો.

"સું કરે છ હું મારા કબાટમાં?"

"હું આ રૂમ ગોઠવું છેઉ. ગયા સનિવારનું મારું ગુડ ડિડ આજે કરું છ." "ગયા સનિવારનું?"

"હું પાંચ ડિવસ પિછારી છેઉ. ગઈ કાલે હું છ ડિવસ પાછલ ઉતો પન પછી મેં પેલા કડાઈ શૂઝને પાલિસ કીઢો.." "ટે પાલિસ કરેલો?"

"હા, તમે જોયાં? મને વિચાર આવ્યો અને ટૂટ જ મેં અમલમાં મૂકી કીઢો. હું અહિ આયો. મેં આમટેમ જોયું અને જોરાં જોયાં."

"હું કેટલો ભખો સ્કાઉટ છે, બોમી, ગૂડ, વરી ગૂડ. પન એવું કરવાની કોઈ જ જરૂર નહી ઉતી."

મનમાં મનમાં ઠયું કે આ બલાને અહિથી ઢેકલી કારું અને મારી પીઠ પાછલ સંટારેલું પાર્સલ જદી કબાટના પેટાલમાં ગામય કરી રેઉ.

"પન મને આવું કામ ધનું જ ગમે છ, ખરેખર."

"પન રૂમમાં બહું ગોઠવેલું જ છે."

"હા પન હું એનાઠી પન સરસ કરી આપસ."

મામલો બગરટો ચાલ્યો. મારે આ પોરિયાનું ખૂન કરવાનો જરા બી હિરાડો નહી ઉતો પણ એ સિવાય ટેને અહિથી કાઢવાનો બીજો કોઈ ઈલમ દેખાયો નઈ.

"જો , ટારે મારું કામ જ કરવું હોય ટો એક એઠી પન સરસ કામ કરી આપની? બે જુબા છાપા લે અને એક કાટર લઈને ટેના

પાનાની સૂતરફેની જેવી કાટરી કરી આપની? મારે એક નાજુક જ્લાસની બની ટપાલમાં મેકલવી છ ટેના પેકિંગ માટે ચારે બાજુ ભરવા જોઈએ છ. કરી આપસે એટલું કામ, ડિકરા?"

બોમીને બહું પસંડ ન પડ્યું હોય ટેમ લાગ્યું પણ અંટે ટે કબૂલ ઠયો ને નીચે ઉપરી ગયો. મેં જરપી મારા કબાતનું ખાનું ખોલી પેલું પેકેટ અંદર મૂકી રીકું, બાનાને ચાવી મારી, ચાવી પાટલુનના જિસ્સામાં સરકાવી મારી જાટને મનમાં ઢાબરટો ઢાબરટો નીચે ઉતરિયો. મને બચ્યાંઓ સાઠે બહું કાવે નહિ પણ આ છધુંડરા જેવા છોકરાને મહાત કીઢો એટલે મને એક મહાન સેનાપટિ એક પુરલના માનસને હરાવી કેવી ગડુગડ છાતી અનુભવે ટેવો ડિલમાં અનુભવ કીઢો.

(સું બાવા, આગલ ચલાવું કે? આજે તો સાહેબજી)

ચપટીમાં ગાજર હલવો

કોકિલા રાવળ

સામગ્રીઓ

પ્રમાણ	માપ	સામગ્રી
૨	ક્રપ	ખમણોલાં ગાજર
૧	ચમચો	પિગળલું ધી
૧/૪	ક્રપ	દૂધનો પાવર
૧/૪	ચમચી	ઈલાયચીનો ભૂકા
૫	ચમચા	સાકર
૫		બદામ કે કાજુ
૫		પિસ્તા

રીત

૧ ઉકળતા પાણીમાં કાજુ, બદામ અને પિસ્તા ૧ મિનિટ માટે નાખી, ઠડા પાણીમાં નાખી છાલ કાઢી નાખો અને જીણી લાંબી કાતરી કરો.

૨ એક માઈકોવેર્ટ-મુફ્ફ કાચના વાસણમાં ગાજર અને ધી એકસરખાં મેળવી, ઢાંકી, ૪ મિનિટ ચડાવો.

ઉ દૂધનો પાવડર, સાકર, ઈલાયચીનો ભૂકો, એક સરખાં મેળવો. પછી ગાજરમાં નાખી મિક્સ કરો. ૨ મિનિટ ફરી માઈકોવેલ્વમાં કુક કરો.

૪ ઉપર કાજુ, પિસ્તા (કે બદામ, પિસ્તા) પાથરો. ગરમ ગાજરનો હલવો વેનિલા આઈસકીમ સાથે સારો લાગે છે.

સમાધાન

અનું આગા

(અનું આગા પૂણેમાં થર્મેફ્સ નામની એક ખૂબ જ પ્રખ્યાત કંપનીનું સુકાન સંભાળે છે અને તે કંપની સંચાલનમાં આધુનિક વિચારસરણી માટે પણ જાણીતી છે. તે કંપનીના સામયિક 'ફાયરસાઇઝ'માં અવારનવાર જૂદા જૂદા વિષયો પર અનું આગા તેમના વિચારો રજુ કરે છે. આજનો વિષય કહી શકો 'મૃત્યુ' કે 'મૃત્યુ સાથે સમાધાન'. અનુવાદિત)

આજે મારે તમારા સૌ સાથે 'મૃત્યુ' સાથેના મારા સમાધાનની વાતો વિચારવી છે. છેલ્લા દોઢેક વર્ષમાં મેં જીવનમાં ચાર જીણને ગુમાવ્યા છે; મારા પતિ, મારો દીકરો, મારાં સાસુ અને મારો પાણેલો ફૂતરો. તમે પૂછશો કે એક સંસ્થા અને મૃત્યુ જેવા વિષયને શું લાગે વળગે.

મારી ટૂટિએ સંસ્થા એ માનવીઓની બનેલી છે અને આ મૃત્યુનો વિષય દરેક દરેક માણસની સામે વહેલાં મોડા પણ આવવાનો જ. આપણે એક મુસાફરી શરૂ કરીએ ત્યારે તેની પૂર્વતીયારીઓ ક્યાં જવું છે અને કેટલા સમય માટે તે પર આધારિત બને છે. એ જ રીતે મૃત્યુ વિષેના આપણા વિચારો આપણા જીવનમાં માર્ગદર્શન પૂરું પડે છે.

આપણે જો માનીએ કે માનવી એક લાડ-ચામની બનેલી કાયા જ છે તો જીવનને ઊડાશથી પારખી ન શકીએ. પણ આપણે માનીએ આપણે એથી વિરોધ છીએએ તો જીવન વિષેની આપણી ફિલ્મુફી કોઈ અવનવો ઘાટ લેશે.

રોહિટનના ગયા પછી મેં મૃત્યુ પર ઘણું ઘણું વાંચ્યું છે. મારો દીકરો કુરુશ મને જરા સત્તાવતો કહેતો, "હવે તો તું મૃત્યુ વિષે જ્ઞાનીઓમાં પણ પૂછવા લાયક થઈ ગઈ હોઈશ." એવો બૌદ્ધિક, પુસ્તકિયો પરિચય ખૂબ જ મદદરૂપ બન્યો છે અને મૃત્યુની વાસ્તવિકતાથી ડરીને દૂર ભાગતાં અટકાવી છે. પરિણામે એક વિકૃત પિપાસાથી નહિ, પણ સૌને જેનો સામનો કરવો પડે તેવી જીવનની જરૂરિયાતથી વધુ સમજુ બનાવી છે.

મારો વર ૫૦ વર્ષ, તેની કારકીર્દિની ટોચે પહોંચ્યો ત્યારે ગુજરી ગયો. મારાં સાસુ ૮૭ વર્ષનાં હતાં અને વર્ષોની માંદળીથી રીબાઈ પ્રલુને દોરી

ખેંચી લેવા પ્રાર્થના કરતાં. મારો દીકરો ૨૫ જ વર્ષનો હતો અને જીવનમાં કંઈ કેટલાં અરમાનો હતાં. મારી સંપત્તિ કે મારું સમાજમાં મોભાનું સ્થાન એ કોઈ એક મિનિટ પણ તેની જિંદગી લંબાવી ન શક્યું. મૃત્યુ સૌને એક જ મોજણીથી માપે છે અને ઈશ્વર પાઈનો પણ પક્ષપાત કરતો નથી. વહેલાં સ્વજનોને લઈ જવા માટે ઘણા લોકો ઈશ્વર તરફ ગુસ્સે થાય છે. પણ જિંદગીનો નિયમ જ એ હોય કે મૃત્યુ અનિવાર્ય છે, તો શા માટે ઈશ્વરને ઘબેડી નાખવો જોઈએ? આપણે મનમાં માનતા આવીએ છીએ કે 'બાળકો, યુવાનો મરે નહિ અને વૃદ્ધાવસ્થાએ જ મોત આવશે' અને પછી આપણી પાયા વગરની માન્યતાઓ માટે ઈશ્વરનો વાંક કાઢીએ? કોઈ પણ હોસ્પિટલની એક જ મુલાકાત તમને સભાન કરવા પૂરતી છે કે ભરજોબનમાં પણ કેટલાં માંદા પરી મરી પણ જાય છે. વિપત્તિ આવતાં આપણા ગુર્સામાં આપણે આપણા અંતરમાં ઢંકાયેલી અને આજુબાજુના માનવીઓમાં સંતાપેલી શક્તિઓને જગાડવાનું જ ભૂલી જઈએ છીએ.

મોટા ભાગના લોકો મૃત્યુને એક કુરુશ પ્રસંગ કહે છે અને આપત્તિ સમાન ગણે છે. કુદરતનો નિયમ છે કે સૂરજ રોજ ઉગે અને રોજ આથમે. સૂર્યસ્તને આપણે આપત્તિ કહેશું ખરા? જન્મ અને મરણ એ પણ કુદરતનો કમ છે અને છતાં એને માટે આપણે કદી તેચાર નથી હોતાં અને મૃત્યુને કુરુશ પ્રસંગ કહીએ છીએ. મને એ વધુ કુરુશ લાગે છે કે માણસો જીવતાં હોય ત્યારે તેમનાથી અતડાં રહીએ, કે સંપર્કમાં આવેલા સૌ સાથે સંબંધ કેળવી ન શકીએ. ખરી આપત્તિ તો તેને કહેવાય કે જ્યારે આપણે લાગણીશુંચ થઈએ, મનથી વિકસવાનું બંધ કરીએ અને જૂનાં મૂલ્યોને શંકાથી જોતાં અટકી જઈએ.

મૃત્યુ વિષે વાત કરતાં ઘણાં લોકો અકળાય છે. લોકો મને જ્યારે જાહેરમાં બોલવાં આમંત્રે છે અને પૂછે કે કયો વિષય મને ફાવશે તો ત્યારે હું અચૂક જ 'મૃત્યુ' પસંદ કરું છું. -અને કાર્યક્રમના યોજકો મને વિષય બદલવા સૂચયે છે. એ વિષય મને બેહૂદો નથી લાગતો કે આપણે મૃત્યુને 'વિકૃત' ગણીએ છીએ જાણે કે તેની ચર્ચા-વિચારણા કરવાથી આપણે એને ઠેલી શકશું! આપણે ભૂલી જઈએ છીએ કે જીવનમાં મૃત્યુ સિવાય બીજું બધું અનિશ્ચિત છે! મોટા ભાગના લોકો કહે છે "મને મારા મોતનો ભય નથી, પણ મારી આસપાસના બીજાં જોનાં મોતનો છે." મૃત્યુ એક રહસ્ય તો છે જ પણ બે વસ્તુ નિર્વિવાદ છે.

એક- સૌએ મરવાનું છે તે સો ટકા સાચું છે.

બ- ક્યાં, ક્યારે અને કેવી રીતે તે એટલું જ અગમ્ય છે.

૧૪ મહિના પહેલાં કોઈ માઠી વાત મનમાં ઉગે તો હું મનથી ગળામાં કાળો દોરો પહેરી લેતી જેથી મને એવું હુભાંગ રૂપી નહિ. બાળપણમાં સંતાકુકી રમતાં હતાં ત્યારે પકડાઈ જતાં પહેલાં આપણે આંખો બંધ કરી જતાં કે એમ કરવાથી જાણે કે આપણને કોઈ જોઈ નહિ શકે. મૃત્યુને નકારી કાઢવાનું અને તેનાથી બીવાનું આપણા લોહીમાં વર્સી ગયું છે. આજે હું માનું છું કે કાળા ધાગાથી મારું શરીર લપેટી દઉં તો પણ હું કોઈ રીતે બચવાની નથી.

કેટલાંક ચર્ચે કે જો બધું નિર્મિત જ હોય તો સાચાં ખોટાંની લમણાડીક શાને કરવી-બસ, ખાઈ, પીને એશ કરોને! હું રસ્તો ઓળંગું ત્યારે પહેલાં ડાબી અને પછી જમણી બાજુએ ટ્રાફિક જોઈને પગલાં મારું હાગવા એ મારી જવાબદીએ છે. પણ એટલી સાવચેતી લીધા પછી પણ કોઈ ખાતી નથી કે કંઈ ન થાય. એ જ રીતે હું રોજ કસરત કરું, મિતાલાર જાળવું, સિગરેટ ન પીઓ પણ એથી મને હાઈ-એટેક નહિ આવે અથવા બીજી કોઈ મોટી માંદળી નહિ આવી પડે તેમ તો ન જ કહેવાપણે! મારા જીવનને ઘડવામાં

હું અમુક વસ્તુઓ કરી શકું હું અને અમુક મારા હાથની બહારની છે. આ અકળ વિમાસણથી મને મારી ભંગુરતાનું ભાન થાય છે અને મારી તમામીને નમ્રતા તરફ પ્રેરે છે.

જો મૃત્યુ અનિવાર્ય જ છે તો સ્વજનોના જવાથી ઉદ્ભવતાં હું:ખ કે પીડાને સર કરવાનો, હલ કરવાનો કોઈ રસ્તો ખરો? મારો અનુભવ કહે છે કે પીડાની તો કોઈ દવા નથી પણ મેં શોધી કાઢ્યું છે કે જો હું નવાં મૂલ્યો પર મન કેંદ્રિત કરું, તો તેનાથી ઊભી થતી કડવાશ, ઈજા કે કોઇ હું ઘણાં શમાવી શકું-

આપણે દુનિયાની એક સાંકડી વ્યાખ્યા ઊભી કરી આપણી લાગણીઓ ચૂંટેલાં, થોડાં ઉપર વરસાવીએ છીએ. આપણી સીમાઓ બહોળી કરી બીજાં ઘણાં ઘણાંને આપણા જીવનમાં આવકારી શકીએ છીએ. દીવાલો ઊભી કરી નાના 'કુટુંબ' પર જ સૌ કેંદ્રિત કરીને આપણે જ ખોટ ખાઈ બેસીએ છીએ. ખોળવા માટે અને પ્રેમ વરસાવવા આખી દુનિયા પડી છે પણ બે વહાબના શબ્દો જ માગતાં બાળકને કે પીડાતા કોઈ વૃદ્ધનો આંતર્નાદ સાંભળવા આપણે તૈયાર નથી. આઈન્સ્ટાઇને કહું છે, "માનવ એક સમય અને અવકાશથી સિમિત એવો વિશ્વનો એક અંશ છે. એ પોતે પોતાને આજુભાજુની દુનિયાથી પર, એક સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ તરીકે જ જાણે છે -જાણે કે પોતે પોતાની જ સર્જલી માયાવી કૃતિ હોય તેમ! એ માયાવી દૃષ્ય એક કેદ સમાન નીવડે છે. એમાં પોતાના અને પોતાના કુટુંબના સુખોમાં જ વ્યસ્ત રહે છે. એ કેદ છોરી આપણી સંવેદનાનું વર્તુળ વિકસાવી 'સકળ લોકમાં સહૃદને વંદીએ' અને સૃષ્ટિનું સૌર્ધ્ય બહેલાવવાને આપણે જીવનનું ધ્યેય બનાવીએ.

સ્વજનનું મૃત્યુ આપણા એ ધ્યેયને ફરી ભેટી લેવાની એક તક છે. એ એક આપણા ધન, ધ્યાતિ, સત્તા જેવી જરૂરિયાતો (?) અને મનના તરંગોમાં પ્રવૃત્ત રહેતાં જીવનમાં વિસામો ખાવાનો એક સંદેશ છે. શાસ ખાઈને વિચારીએ કે ખરું શું છે. કોઈ સ્વજન જીવતાં આપણે અનું અસ્તિત્વ એક હિથરદન હક્ક માની બેસીએ છીએ અને એ અસ્તિત્વને પોથવાનું બાજુએ રાખીએ દઈએ છીએ. ઘણી વાર ગણના હોય પણ સમય ફાજલ નથી કરી શકતા. બાગના છોડને પાણી પાવાનું ભૂલી ખાલી વિધિઓ કે ઔપચારિક વાતોથી આખો દિવસ બડકી દઈએ છીએ. મને એક રમત સૂરી-બહુ જ ઉપયોગી નીવડી છે. હું કોઈ વ્યક્તિ વિષે પ્રતિમુખ થઉં કે કોઈનું જટપટ મૂલ્યાંકન કરવા તૈયાર હોઉં તારે હું જરા એક પળ રોકાઈ જાઉં અને જાતને પૂર્ણું કે "જો આ માણસ આજે જ ગુજરી જય તો એના વિષે મારી લાગણીઓનું, વિચારોનું રૂપ શું હશે!" મને એક પણ એવો દાખલો યાદ નથી આવતો કે જ્યારે મને ભાન ન થયું હોય કે એ માણસના અવગુણોનો હું કેડો મૂકતી ન હોઉં અને એના ગુણોમાં કયારેય કોઈ ખામી કે ખોટ વરતાણાં હોય.

મેં સોઝ્યાલ રિન્પોચેની એક ચોપડી "બુક ઓવ લિવિંગ એન્ડ ડાઈન્ગ" વાંચી. એ કહે છે "આપણે જીવનની રોજિંદી ધમાલમાં એટલાં પરોવાયેલાં હોઈએ છીએ કે મૃત્યુ વિષે વિચારવા પળ પણ મળતી નથી. આપણા મનમાં ખોવાયેલી મૃત્યુની બીકને રૂંધી બોલવા દેતાં નથી અને ચારે બાજુ વધુને વધુ વસ્તુઓ, વધુને વધુ ભૌતિક સુખના સાધનો એકઠાં કરતાં જઈએ છીએ અને તેમના ગુલામ બની બેસીએ છીએ. એ બધાંની દ્વખરેખ અને માવજતમાં જ આપણે થાકી જઈએ છીએ. આપણી કિંદગીનું ધ્યેય એ બધાને સબસલામત રાખવાનું બને છે."

પોતાની પર જ દ્વાય ખાઈ અને ઉદાસ થઈ પડ્યા રહેવાનું ઘણું આકર્ષક છે, ઘણું દિલયશ્ય બને છે. મારા મનનો એક ભાગ હિંછે છે કે મારી ઉપર દ્વાય ખાઈ દુનિયા મારી વધુ માવજત લે. એમાં જેમ જેમ ઊરી

ઉત્કં તેમ હું ઉદાસીમાં સબડતી જાઉં. બસ એટલું જ યાદ રાખવું જરૂરી છે અને હંમેશા હાથવગો જ રહેતો ઉપાય જરી આવશે.

હું ધ્યાન(મેડિટેશન) કરીને મન શાંત કરી વસ્તુને ફરી તેના યોગ્ય સંદર્ભમાં જોઈ શકું. શરમવગર બીજાંઓ પાસે મદદ માગી શકું અને કોઈ આંતરપટ વગર વાતો કરી શકું એવાં મિત્રો પાસે જઈ શકું. હું માનતી હતી કે થાન વાટે હું હું:ખ નિવારી શકીશ. પણ એકદમ જ્ઞાન થયું કે એ અશક્ય છે. હું:ખ માનસિક જ નથી હોતું પણ શરીર પણ અકાઈ જાય છે અને કરે છે. ધ્યાન તમને એક ખાંચામાં ખૂલ્લાડી અંદરને અંદર ગલોટિયાં ખાવામાંથી બહાર લાવે છે. ધ્યાનનો મને ખરો અર્થ હવે સમજાવવા લાગ્યો છે. એક જગાએ સ્થિર બેસી વિચારોમાંથી મુક્ત થવું એ ધ્યાન નથી પણ ધ્યાન એ જીવન જીવવાનો નવો માર્ગ છે.

વિપત્તિકાળે મને લોકોમાં વસેલી ઉદારતા અને સજ્જનતાનો પુનર્પરિયય થયો. ભારતના ખૂણે ખૂણેથી કંઈ કેટલા શુભેચ્છાં મને દિલાસો દેવા આવી પહોંચાં. મારી પેઢીના ઘણાંઓ માને છે કે આજની પેઢી જરા અતી અને બેપરવા છે. કુરુશના બે મિત્રોને ખબર પડ્યા ત્યારે બ્રિસ્ટોલથી ઊરીને આવી ગયાં અને મારી સાથે ગ્રાન્ટ અઠવાડિયાં રહ્યા. તમની સાથે મારા દીકરાની સ્મૃતિઓ વાગ્યોળવાનું ઘણું રૂચિકર નીવર્દ્યું અને ઘણી શાતા મળી.

આપણે સૌ કહીએ છીએ કે અમને સ્વતંત્રતા ગમે છે અને તે છતાં જૂના વિચારોની ગુલામીમાંથી મુક્ત નથી થતાં. પ્રવૃત્તિનો અંથળો ઓઢી આપણે અંતમુખ થઈ આપણી શક્તિઓને શોધવાનું બાજુએ મૂકીએ છીએ. વમળો ખાતું પાણી જેમ કચરો નીચે બેસવા દેતું નથી તેમ પ્રવૃત્ત જીવન સ્પષ્ટ વિચારસરણી કે દિલની તાજગી મેળવવામાં આડાં આવે છે. મોન્ટેન કહે છે, "મૃત્યુ ક્યાં રાહ જૂએ છે તે આપણને ખબર નથી; એટલે આપણે હર પળે, હર દિશામાં એની રાહ જોઈએ. મૃત્યુને સ્વીકારવું એટલે પૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય!. જે માણસ જાણે છે કે કેમ મરવું તે ગુલામીની જંજરો તોડી શકે છે."

લોકો વિચારે છે કે મારો દીકરો ગુજરી ગયો એટલે હવે આ સંસ્થાનું શું થશે. મને તેનાથી થોડી રમ્જુ થાય છું-અને થોડો બેદ પણ. થર્મેક્સ એક સંસ્થા છે. મારા પછી મારા શેર મારાં કુટુંબને જ્શે પણ સંસ્થા ચાલે છે તેમ, ખૂબ જ શક્તિશાળી માણસોથી ચાલતી આવી છે તેમ ચાલતી જ રહેશે. સંસ્થાનો નાવિક મારા કુટુંબનો હોય કે તેની બહારનો પણ હોય. મારા અનુભવ પરથી હું એટલું તો માનું છું કે બધું એક યંત્રની જેમ, કોઈના પણ પ્રયાસ વગર આપોઆપ યથાવત ચાલ્યે જ્શે તેવું કે સંસ્થાની સિદ્ધિઓ આપોઆપ જળવાઈ રહેશે એવું માનવાને કોઈ પાયો જ નથી.

('થર્મેક્સ'ના 'ફાયરસાઇટ'ના અંકમાંથી સાભાર)

વઠવાણના વિનોભાજ કિશોર રાવળ

જાજી આવક ન હોવા છતાં જીવન આખું ગરીબોને ખોરાક, કપડાં, દવા-દારુ આપી, આગળ અભ્યાસ કરવામાં મદદ અને પ્રોત્સાહન આપી કંઈ કેટલાંને જીવનદોરી આપનાર બાલકૃષ્ણ વૈશ્વવાનું નામ તમે આજે વઠવાણમાં આપો અને કોઈ પણ તમને તેના ઘરે પહોંચાડે.

ગમે ત્યારે તેમને ઘરે જાઓ, હસ્તે મુખે, પૂરી પ્રસંગતાથી એ તમને આવકાર આપે અને સ્વાગત કરે. એ પ્રસંગતા અનુભવવા જેવી છે. તેમને ત્યાં કોઈ મળવા આવે ત્યારે કોણ જાણો ક્યાંથીને ક્યાંથી કોણ આપોઆપ રસોડે જઈ ચા બનાવે, કોણ નાસ્તાની વ્યવસ્થા કરે તે કહેવું અધરું છે. મહેમાન ગયે વાસણો ઉટકાઈ બધું પાછું તેની જગાએ એક શબ્દના સૂચન વગર ગોઠવાઈ જાય.

આ બાલકૃષ્ણ ચાર વર્ષના હતા ત્યારે તેમના પિતાનું અવસાન થયું. પાછળ નાનાં નાનાં બે ભાઈ, એક બહેન, મા અને દાદીમા રહ્યા. ત્યારથી તે બાલકૃષ્ણ મેટ્રિક થયા એ સમયની વાત લખું તો બીજી પથેર પાંચાલી જીવું લખાય. એટલે એ વાત તો નહિ કહું. કંઈક જાંખી કરવી છે? તો એક વાત રજૂ કરું. ભજિયાં કાંદા બેટેના, કેરીનાં મરચાનાં તો સાંભળ્યા જ હોય. પાંચીકાના ભજિયાં સાંભળ્યાં છે? ભોગાવો નદીના લગભગ સૂકા રહેતા પટમાંથી નાના નાના ગોળ પાંચીકાને ચ્યાણાના લોટના ખીરામાં બોળી ભજિયાં તળી "ઉપરથી પડ ખાઈને પાંચીકા બાજુએ મૂકી દો" એમ કહી છોકરાં મનાવ્યાં છે ખરા? નહીં? તો સમજ નહીં પડે!

બાળકૃષ્ણ મેટ્રિક પાસ કરી. સૌ પહેલાં તો આમદાનીની જરૂર દેખાઈ. બીજાં અરમાનો બાજુએ મૂકી, મેટ્રિકના પ્રમાણપત્રનો ઉપયોગ

કરી, રેલવેમાં કારકૂન તરીકે કામ મેળવી લીધું. રોજ વઠવાણથી સુરેન્દ્રનગર જંકશને જવાનું ચાલુ થયું. તે જમાનામાં 'તંબકલાલ ટોલીવાળા'ની ટોલી કંઈ બજે પેસા લઈ એક ગામથી બીજે ગામ પહોંચાડતી. બા રોજ ટોલીનો એક આનો અને ભાતાની ડબરી આપે તે લઈ જાય. જમવા ટાણે ભાતું ખાઈ નળેથી ઘટઘટ પાણી પી, આનંદનો ઓડકાર ખાઈ, પૂરા સંતોષથી, પ્રસંગતાથી કામમાં રત રહે. ગાંધીજ અને વિનોભાજનો રંગ પૂરો લાંયો હતો. ખાદી પહેરવી, સાદાઈથી રહેવું અને થઈ શકે તેટલું બીજાને મદદરૂપ થયું અને અલખત નાના ભાઈઓને પૂરું ભણતર આપવું એ જ લક્ષ્ય.

ગમે તેટલા થાકેલા હોય તો પણ કોઈને અંગ્રેજ કે ગણિતમાં કંઈ સૂજ પડતી ન હોય તો એની પાસે ગમે ત્યારે આવે તો એક પાઈના પણ ખરચા વગર એ મદદ મળી શકતી.

રેલવેમાં કામ કરતાં કરતાં એક ભારખાનામાં માલ ચડાવતો કિશોરવયનો છોકરો દીઠો. છોકરો તેજસ્વી લાગ્યો અને તપાસ કરતાં ખબર પડી કે પાછ્ય પુસ્તકના ખરચા ન પરવડતા તેણે અભ્યાસ બંધ કરી આ નોકરી લઈ લીધેલી. મનમાં ગણતરીઓ કરી. ફેલાને સમજાવ્યો કે ચોપડીના પેસા પોતે આપશે પણ પેલાએ ભણવવાનું તો ચાલુ જ રાખવું. કોઈની પાસેથી ઉધાર પેસા લઈ પેલા છોકરાને ચોપડીઓ અપાવી. ઉધાર લીધેલા પેસા ભરપાઈ તો કરવા રહ્યા. બાને કહું કે ઓફિસમાં કામ બહુ રહે છે એટલે વહેલાં જવું પડશે અને આવતાં પણ મોઢું થશે. અને પછી રોજ વઠવાણથી સુરેન્દ્રનગર ચાલતા જાય અને ચાલતા પાછા આવે, અને ટોલીના પેસા બચાવે. કટકે કરી પેસા ભરપાઈ કર્યા, પેલા છોકરાને ભણાવ્યો. લાંબા હિવસોનાં અંતે બીજાને ભણવવાનું તો ચાલુ જ. ઘણાં વખત સુધી બાને ખબર જ ન પડી.

નોકરીમાં આગળ વધવાની તકો તો ઘણી મળી પણ સુરેન્દ્રનગર છોડે તો બીજાં ઘરના ખરચા ન પરવડે માટે અમુક પ્રમોશનો જતાં કરી અહીં જ સ્થાયી રહ્યાં. ટૂંકા પગારમાં બસે નાના ભાઈઓને કોલેજનું ભણતર આપાવું. આજીવન કુંવારા રહેવાનું નક્કી કર્યું અને બીજો ખરચો ટાલ્યો.

ગમનાં ગરીબગુરબાંમાં કોને શું મદદ જોઈએ છે, શું આપત્તિ છે એનો બ્યાલ રાખી બને તેટલી મદદ કરતાં એમનું નામ જાણીતું થયું.

જેમ સુગંધ ફેલાતી ગઈ તેમ કંઈ કેટકેટલાં માણસોએ તેમને તેમના કામ માટે અવાર નવાર પેસા આયા અને આજે પણ આપે છે. "ફેલાણા ભાઈએ આ પેસા મોકલ્યા છે" એમ કહી અજાણ્યા માણસોએ અજાણ્યા માણસોના નામે પેસાના પડીકાઓ મૂકી જતાં મેં જોયાં છે. જેની પાસેથી પેસા મધ્ય હોય તેને તેનો હિસાબ બહુ જ નિયમિત રીતે અને શિસ્તથી મોકલાવે. આટલાને ત્યાં આટલું અનાજ પહોંચાડ્યું, આટલા કામળાઓ વહેંચ્યા, આટલાની દવા આપી, પુસ્તકો અપાવ્યાં વગેરે વગેરે...

બસે ભાઈઓ તો એન્જિનીયર થયાં. તેમને પરણાવ્યા. તે બસે સારાં કામ મેળવી પગભર થયાં અને સારી પદવીઓ મેળવી, અને પોતાના ક્ષેત્રમાં નામ કાઢ્યાં. આજે બાલકૃષ્ણ પોતાના પેન્શનમાંથી પણ પેસા ફાજલ કરી આ કામમાં વાપરે છે. અચ્યારે એમને ઘરે ભણવા માટેના વર્ગો ચાલાવે છે. પોતાને ત્યાં કામ કરતાં માણસના છોકરાઓને ભણાવી એકને દરજ બનાવ્યો, બીજાને ક્યાંક પટવાળા તરીકે ગોઠવરાવી દીધો. આજે એ કુંઠબના માણસો બાલકૃષ્ણના એકલા પડી ગયા પછી કુંઠબના માણસની જેમ જ તેમનું થાન રાખે છે અને છોકરાના વહુ છોકરાં ઘરમાં રૂમેજુમે છે.

તમે શું આપી શકો છો તેને અને તમારી પાસે શું છે એ વચ્ચે કોઈ સંબંધ જ નથી એક સત્યનો આ જીવતો જાગતો પુરાવો કરાવે છે.

પીપરમિટની બરણી કિશોર રાવળ

અપ્લાઈડ આર્ટ

એક આંધળો ભિખારી કુટપાથ પર બેઠો હતો. બજુમાં એક પાટિયું રાયું હતું તેના પર લખેલું 'મદદ કરો'. સામે પૈસા ભેગા કરવા માટે એક કપડાનો કટકો જેના ચાર ખૂશે પથરાનાં વજન મૂક્યાં હતાં.

એક એડવર્ટાઇઝિનગમાં કામ કરતો માણસ ત્યાંથી પસાર થયો, અટક્યો અને પાટિયું વાંચ્યું અને ચાદર પર પડેલા થોડાં સિક્કા જોયાં. એક વિચાર આવ્યો અને તેણે હળવેથી પાટિયું હાથમાં લીધું, ગજવામાંથી એક ઘાટા રંગની માર્કર કાઢી પાટિયાની બીજી બાજુએ કંઈ લખ્યું અને નવો સંદેશો દેખાય તેવી રીતે પાટિયું ગોઠલ્યું.

બીજે દિવસે ત્યાં નીકળતાં નજર નાખી અને ખુશ થયો કે પેલા કપડા પર પૈસાનો ટગલો હતો. પેલો ભિખારી તેના પગલાં પારખી ગયો. એણે પૂછ્યું કે તમે ગઈ કાલે એવું તે જાહૂઈ શું લખી ગયા કે પૈસાનો વરસાદ થયો?

"ખાસ નહીં, બસ મેં લખ્યું
વસ્તં આવી
જોવી મારે કેમ?"

હાથી જેવી યાદ

જેતપુર અને નવાનગર વચ્ચે એક સો વરસ પુરાણો પૂલ છે. એક બિટિશ કંપનીએ બાંધેલો. પૂલની એક વિશેષતા એવી કે તેના પર ટ્રેન અને બીજી ગાડીઓ બસે ચાલી શકે. એક જાંપો ફેરવો એટલે ટ્રેનને માર્ગ મળે અને બીજાં વાહનો બંધ થઈ જાય. જાંપો ફેરવો એટલે ટ્રેનનો રસ્તો બંધ થાય અને વાહનબ્યવહાર ચાલુ થાય

બે વરસ પહેલાં ત્યાંની ખૂનિસિપાલિટી પર ઈંલેંથી એ પૂલ બાંધનાર કંપનીનો કાગળ આવ્યો. તેનો સારાંશ હતો

"અમે આ પૂલ ફલાણી સાલમાં બાંધેલો એની ગેરેંટી સો વર્ષની હતી. આ જૂનમાં એ સો વર્ષ પૂરા થાય છે અને ત્યાર પછી એ વિષે અમારી સૌ જવાબદારીમાંથી મુક્ષત છીએ એ જનાવવા આકાગળ લખીએ છીએ.

"અમારી કંપનીમાં વિશ્વાસ રાખી એ કામ સોંપવા બદલ આભાર."

અને આજે અહીં ઘર બંધાવો તો પણ એક વર્ષ પછી કોઈ બિલ્ડર જવાબદારી નથી લેતો.

ગ્લોબલાઈઝેશન એટલે?

ગ્લોબલાઈઝેશન એટલે?
પ્રિન્સેસ ડાયોનાનું મૃત્યુ.
એવું તે કેવું?

ઇંગ્લેન્ડની પ્રિન્સેસ તેના અરબ બ્યાંકેંડ સાથે એક ડય એન્જિનિયાળી જર્મન કારમાં સ્કૉચ કિસ્કી પીને ચલાવતા બેટ્ટિજઅમના શૉફ્ટર સાથે ફેન્ન્ય ટનલમાં જતાં ભટકાણી અને એની પાછળ ઈટાલીના છપાંવાળાંઓ જાપાની મોટરસાઈલ પર પીઠો કરતાં હતાં.

અધેનાની માવજત માટે આલ્ફરીઅન ડૉક્ટરે બ્રાઝિલની દવા વાપરી....

આ સંદેશો તમને અમેરિકન ટેક્નોલોજી વાપરી એક ગુજરાતી આદમી મોકલે છે જેને તમે તાઈવાનમાં બનેલી ચિપ્સ અને સિન્ગાપોરમાં બાન્ગલાદેશી એસેમ્બલર અસેમ્બલ કરેલ કોરીઅન મોનિટર વાપરી તમે જુઓ છો. અને એવું પણ લોઈ શકે કે એ મોનીટરો લઈને જતા ભારતીય ટ્રેક વાળાઓની આડા ઉતરી ઇન્ડોનેશિયનોએ લૂંટી સિસિલીના ખારવાઓને ભટકાડ્યા અને ગેરકાયદે અમેરિકામાં પ્રવેશ કરેલા મેફ્સીકનોએ તમને ધરે પહોંચતા કર્યા હોય!

માર્થા સ્ટુઅર્ટ

માર્થા સ્ટુઅર્ટ ઉપર હું વિચાર કરતો હતો ત્યાં સાંભળ્યું કે ગઈ કાલે લાંબી સુનવણી બાદ અંદરખાનાની બાતમી પર શેરબજારમાં શેરોની લેવડેવડ કરવા બદલ જજે તેને દોષિત ઠરાવી અને તે બદલ તેને જેલમાં જવું પડશે એ વાત ચોક્કસ. હું કકળી ઉઠ્યો. છીડી ચેડે તે ચોર એવો ન્યાય થયો છે. મારી જેમ કેટલાય લોકો માને છે કે એને દોષિત ઠરાવવા પાછળ એ રૂપાળી છે, ધ્યામાં સફળતા મેળવી કાયદેસર ઘણો પૈસો બનાવ્યો છે અને એ નારી છે એને લિધે એને ગુનેગાર ઠેરવવા અથાક પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા છે. એણે એક ગેરકાયદેસર કામ કર્યું છે એ વાત સાચી અને બીજાં ઘણાં એથી વધુ ભાષ્યાચાર કર્યા છતાં તેમના વડીલોની ચાલાકીથી આજ મૂછો મરડતા દોષરહિત જીવન ગાળે છે બધા પાછળ ઘણું તાર્કિક સત્ય હશે પણ હું માનું છું કે કોઈમાં ક્યારેક હાથ પર ફુટપણી મારી માણસોને ઠપકો આપી જતાં કરવા જોઈએ અને ક્યારેક જીવતાં ચામડી કે નખ પણ ઊતારી કાઢવા જોઈએ.

આમાં ફુટપણી ચાલત.

ગરીબીમાં ઉછેરેલી માર્થાએ પોતાની સૌદર્યબુદ્ધિથી એક અમેરિકામાં કાતિ આણી. એણે ટીવી ઉપર ગૃહિણીઓને સમજાયું કે સારા રંગના સંયોજનથી ઘરને કેમ રૂપાળું કરવું, કિસ્ટમસનો ઘરનો શાશગાર ઓછા ખર્ચ પણ આંખો આંજી નાખે એવો કેમ બનાવવો, રસોડામાં સૂપ, કેઈક, ચિકન, બ્રેડ રૂપે રંગે, સ્વાદે કેમ પર્ફેફ્ટ કરવાં, પહેરવાના કપડામાં કે બેડરૂમની મિલાવટમાં રંગની મિલાવટ કેમ કરવી એ લાખોને ગળે ઉતારી મધ્યમ વર્ગના ઘરોમાં એક ઉજાસ અને રંગ લાવી દીધો. એનું એક માસિક 'માર્થા સ્ટુઅર્ટ વિવિગ' એ જ સંદેશ પીરસે છે અને એ માસિકની સજાવટ

પણ એવી જ અદ્ભુત છે. બીજું કંઈ ન કરો પણ એ વાંચી પરોક્ષ રીતે એ સુંદરતા તમે માણી શકો એ કંઈ ઓછી સિદ્ધિ નથી!

સૌદર્ય જીવનું એ કંઈ અઢળક ધન હોય તો જ થાય એવું નથી અને નાના, સંકુચિત બજેટમાં પણ એનો અનુભવ કરી શકાય એની પ્રતીતિ કરાવવી અને એજ સિદ્ધાંત પર લાખો ડોલરનું સામ્રાજ્ય મૂળમાંથી સ્થાપી ઉચ્ચ લાવવું એ કંઈ નાની સુની વાત નથી.

હું તો વિચારતો હતો કે ભારતમાં આજે સસ્તા અને પરવરી શકે એવા સૌદર્યનો સંદેશ આપનાર કોઈ માર્થા સ્ટુઅર્ટ મળી જાય તો કંઈ કેટકેટલાના જીવનની દૃષ્ટિ ફેરવાય અને એક નવી હવા ઉપડે.

જેણે સૌદર્યદૃષ્ટિ જગ્ગાની મૂકી હોય તેને સજા કરવાને બદલે બહેન, આવું ફરી ન કરતી કહી એના ફાળાનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ. કદાચ કોઈને એમાં અન્યાય લાગે તો પણ યથાસ્થાને અન્યાય થયો છે એમ માનશો.

સત્ય અને શિવમાં બેમત રહેવાના પણ સૌદર્યની આરાધના સહેલી છે. એમાં મને કંઈ અજૂગતું નથી લાગતું.

મારી તેને શુભેચ્છાઓ!

સૂચિ

શું	કોણે?	ક્યાં?
વાટડી વસંતની	હિરેન માલાણી	1
આલમની અજાયબી	આદિલ મન્સૂરી	1
માનવીનું મન		1
ઈકોનોમી ડ્રાઇવ	મહેન્દ્ર શાહ	1
પુરુષો એના એજ ને?	મહેન્દ્ર શાહ	2
શબરીનાં બોર		2
ગાય તેનાં ગીત	દ્વિવ ભંડ	2
પાણી વચ્ચે તરસ્યો!	પ્રતીક મહેતા	3
મનોજ સાથે મોજલી	મહેશ ઘોળકિયા	3
ગોઠડી		
પડધો	ચંદ્રેશ ઠાકોર	4
ઈમેઈલ....	રૂપલ ખાટસુરીએંએ	4
હું મારી!	પત્રા નાયક	5
ગંગલ	પ્રીતમ લખલાણી	5
જો વાચા મળો	ઈન્દ્ર ગુહ્યા	5
બોંદાં માટલાં અને . . .	કિશોર રાવળ	5
ડાયરીનાં પાનાં	અજય ઓઝા	6
ઉલ્ફતના રસ્તા નિરાળા!	કિશોર રાવળ	8
જીવન પરભાટ -૨	કિશોર રાવળ	10
ચપટીમાં ગાજર હલવો	કોકિલા રાવળ	12
સમાધાન	અનુ આગા	13
વફવાણના વિનોબાજી	કિશોર રાવળ	15
પીપરમિટની બરણી	કિશોર રાવળ	16
અપ્લાઈડ આર્ટ		
હાથી જેવી યાદ		
ગ્લોબલાઈઝેશન ?		
માર્થા સ્ટુઅર્ટ		